

Чорний хліб
Фоззі

Це історія маленької жінки, якій довелося розбиратися з викликами долі почоловічому. Її єдиного сина, Омрина, вбили одноплемінники, свої. Поки він тонув, вони забивали його баграми, бо забирати в морських духів їхню здобич – погана прикмета. Але ще гірше – забрати в матері її дитину. Тому слід поквитатися з винними. З тими, хто правив те жорстоке дійство, і з тими, хто мовчки спостерігав. Поквитатися так, як заведено в її народу, коли за певних обставин люди – це неначе ще одна здобич. Свої чи чужі – однаково. Для когось це називатиметься помстою. Для неї – справедливістю.

Обережно! Ненормативна лексика!

Фоззі

Чорний хліб

© Сидоренко О., 2021

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2021

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2021

* * *

Частина перша

1

Чекати автобуса довелося довго. Вони вже понад годину топтали зупинку, намагаючись зігрітися, – високий хлопець у зеленій штормівці та його товстенький товариш у короткій чорній демісезонній куртці «під шкіру».

З моря, транзитом через пам'ятник першому ревкому, дув різкий холодний вітер, нагадуючи, що тутешнє літо – річ дуже тимчасова, штучна, майже вигадана. І сховатися було ніде – тільки залізний знак з розкладом маршруту, жодного навісу чи лавки, і можна тільки уявити, як весело тут стоялося взимку.

Перший рейс мав бути о сьомій, але вже минула восьма, а він усе не їхав. З десяток місцевих мешканців чалилися навколо, не виказуючи незадоволення від порушення графіку – бічі, чукчі, один похмільний мореман у тільнику, дві жінки, схожі на шкільних завучок чи бухгалтерок. Мабуть, тут не звикли до дотримання розкладу, у Півночі – свої терміни, навіть у сезон.

Туман розсіявся, сонце відчепилося від горизонту, і звідкись налетіла мошка, яка в цих місцях з'являється відразу після комарів і за місяць-півтора доводить живих істот до сказу. Але це в тундрі, а на узбережжі ще можна якось жити, тому вітер раптом перетворився на союзника.

Зверхньо поглядаючи на місцевих, високий закурив і широко видихнув дим перед обличчям:

– Цих комарів навіть куриwo не бере.

Його товариш закашлявся, замахав руками, розганяючи дим, і погодився:

– Цих ніщо не візьме. Ці Хіросіму переживуть.

Вони крутилися то так, то так, намагаючись упіймати вітер, аби той зносив мошку мимо, і простирчали на зупинці ще з пів години, аж поки серед бараків не з'явився чорний від бруду ЛіАЗ і під'їхав до зупинки, обережно оминаючи на дорозі особливо небезпечні горбки.

Народ ломонувався через передні двері, але досвідчений морячок велично постукав у задні, і після короткої паузи вони відчинилися – мабуть, водій придивився в дзеркало заднього огляду та впізнав знайомого. Через цю щасливу неочікувану обставину двоє друзів змогли всістися ззаду, поки натовп купляв у водія квитки та просувався по салону вузьким проходом, обабіч якого вільних місць майже не було.

Нарешті рушили. Товстунчик передав монети чукчі, який сидів перед ними: «За проїзд». Глянув на затоку, поправив фотоапарат, що висів у нього на грудях, усміхнувся й, нахилившись до товариша, тихенько прошепотів:

– Шо думаєш, моржа візьмемо сьогодні?

– Ти б ще на кита прицілився! Ти моржа хоч бачив? Він же наче слон, як його з човна брати? Нерпу, крилатку ще можна, а моржа нам слабо.

– Крилатку?

– Тюлень місцевий. Добре, якщо взагалі хоч щось знайдемо – вони ж на крижинах пасуться.

– Можна й не вбивати, я сфотографую, а сину скажу, що взяли найбільшого. – Товстун сумно зітхнув і вперся поглядом у брудне віконечко, за яким стридали на ямах жовті сопки, деякі з них красиво курилися димом сезонних пожеж, і він шкодував, що не зможе зробити фото на ходу.

Їхати їм було недалеко, кілька кілометрів уздовж води, але розбита важкою технікою дорога дозволяла ледь повзти, тому їхні страждання тривали ще довго.

На першій же зупинці, між сопок, які спускалися до моря, вони вийшли й опинилися біля невеличкого селища, що тягнулося вздовж берега. У ньому переважали яранги, але серед них подекуди стирчали і якісь більш-менш традиційні халабуди, схожі на закинуті сараї. Вітер і тут працював на повну, по небу носилися сотні чайок і різко кричали про щось важливе.

Після швидкого рекогноситування гості попрямували до будинку, біля якого сидів на землі й кутив якийсь похмурий чукча. Він не спирався на стіну, але тримав спину строго вертикально – витягнувши ноги по землі, він утворював ледь не ідеальний прямий кут.

Підійшовши ближче, вони зрозуміли, що абориген геть п'яний, але інших варіантів не було, і високий запитав:

– Землячок, а де нам Андрія знайти? Того, що по морському промислу.

Чукча не відразу, але сфокусувався на прибульцях і наче з останніх сил вказав рукою собі за спину, у бік берега.

У принципі, це було логічно – де ж іще шукати фахівця з морського полювання, як не біля води? Але берег був довгий і хотілося більш адресної підказки. Відчуваючи, що товариш зараз почне нервуватися, його компаньйон спрацював на випередження і запитав:

– А ікра? Є ікра, командир?

Чукча повільно перевів погляд на нього, потім витрусив об долоню люльку, важко підвівся і пішов до будинку. Не знаючи, як бути, хлопці мовчки спостерігали за ним, але біля дверей він озирнувся й зазивно махнув рукою: «Сюда ходи».

Будинок зовні мав вигляд звичайної халупи, але всередині все було значно гірше – темно, димно, спекотно, неприємно. Посеред єдиної кімнати поралася зі шкурою і голкою якась товста жінка. Вона була гола, спітніла, ще й з вибриною маківкою – чиста тобі індіанка. Точніше, брудна.

Жінка щось різко спитала, але господар мовчки попрямував до протилежного від входу кутка кімнати, надивався на темне простирадло і потягнув його вбік – там стояла велика металева бочка з-під пального. Вони підійшли ближче й побачили, що вона повна ікри. Теж брудної, зовсім не схожої на помаранчеву мрію мешканців Великої землі – ікра була темна, слизька, зі шматками грубої солі. Але це справді була вона, і лишалося тільки сподіватися, що ікра свіжа, цього сезону. Питати в господаря не було сенсу – чукча скаже все, що йому заманеться, аби давали гроші.

Як з'ясувалося, товстунчик мав у рюкзаку бідон. Сторгувалися за двадцять карбованців, хоча бували сусіди в стройотряді й стверджували, що тут усе коштує копійки. Віддавши гроші й закривши бідончик кришкою, він усміхнувся товаришу:

– Може, досить? Здобич є, додому поїдемо?

Високий заперечив:

- Ти що, хлопці ж чекають!

І вони вийшли, намагаючись не зустрітися поглядами з хазяйкою, яка продовжувала щось незадоволено промовляти, загрозливо розмахуючи великою голкою.

- Зовсім дякую, - сказав їм чукча, всівся на те ж саме місце і дістав люльку.

2

О десятій ранку двоє інших чоловіків стояли на другому поверсі Палацу піонерів і дивилися вниз, у фое. Люди все йшли і йшли, проходячи між школярів, яких інструкторка райкому комсомолу ще о сьомій вишикувала у дві колони й навіть до туалету не відпускала. Прибулі роздягалися в гардеробі, а після того стирчали біля великого дзеркала, наводячи останній марафет перед початком урочистих зборів.

Дивлячись на все це зверху, чоловіки тихенько перемовлялися між собою. Обидва вони були сиві, у сірих костюмах, і навіть краватки в них були однакового чорного кольору, але будь-хто хоч трохи спостережливий з першого ж погляду зрозумів би, що старший з них - начальник, а трохи молодший - помічник, який в усьому наслідує шефа, навіть в одязі.

- Сергій Миколаїч, Сергій Миколаїч! - дзвінко покликала знизу жіночка з чалмою на голові. - Десять хвилин, і починаєм.

Старший мовчки хитнув головою й гучно сьорбнув із кружки, яку тримав у руці. Це був місцевий форс - такі люди заробляли багато й могли дозволити собі будь-який кришталь із фарфором, але, на правах колишніх старателів, користувалися потертими та погнутими залізними кружками. Там колихався міцний чай, майже чифір, але й коньяк там теж був, незважаючи на ранок. Могли собі дозволити.

- Що ти вирішив по цій статті? Резолюцію ухвалювати й посилати їм? - спитав той, що молодший.

- Ну, треба ж якось реагувати. Хоча зараз нікому ні до чого діла нема... Ха, он бачиш, молодий корінний біля інструкторші пасеться? - вказав очима Сергій Миколайович на пару, яка стояла відразу за дальшою від них колоною піонерів і про щось розмовляла під дошкою пошани.

- Ага. Не знаю його.

- Так я й не про нього. Дядько його тут, положенець місцевий, бугор нички, великі стада має під Певеком. Так у цих мудрагелів з Магадана, у світлі, так би мовити, останніх подій, ідейка з'явилась - висунути дядька по нашії лінії в обласну раду.

- Депутатом?

- Ні, оленярем, блядь. - Старший іронічно подивився на колегу й продовжив: - Спускають нам, значить, цю корисну ініціативу, головк дає добро. І тут я встаю й кажу Першому: ви, мовляв, вибачте, звичайно, але хоч хтось дізнавався, як його звуть, висуванця вашого?

- Ого!

- Ну, Перший брови догори, а я одразу йому в лоб: «Виргиргилеле!» А я всю дорогу запам'ятовував, і тут же йому знову: а що це значить, знаєте?

- А вони?

- Мовчать. А я тоді так: Гримучий Хуй, ось що це значить! Як вам такий депутат облради, га?

Остання фраза пролунала гучно, частина присутніх задрала голови й подивилася на чоловіків у сірих костюмах, але ті сміялися, не зважаючи на реакцію. Це вони теж могли собі дозволити.

Відсміявшись, молодший протягнув:

- Ну ти даєш, Миколаїч, - і вказав кивком голови на інше скупчення людей, що стояли прямо під ними: вони-бо якраз і розчули фінал історії про кандидата в депутати.

- Оно, учені приїхали: мамонта нібито знайшли, так вони забирати прибули, своїм бортом, уявляєш?

- Знову знайшли?

- Ага, кажуть, добре зберігся.

- Краще б золото знайшли, світила херові, а то нас із тобою скоро відправлять у Кизилкум із такими успіхами... Це з ними Ліля стоїть?

- Та сам оце дивлюся: не розумію, чого вони до неї причепилися, - здвигнув плечима молодший і ковтнув із кружки.

- Що ж тут незрозумілого? - здивувався Сергій Миколайович. - Побачили чукчу натуральну в торбасах парадних - і давай, значить, на екзотику...

- А Ліля знову отримує?

- Так, грамоту почесну, рекорд по промислу в неї.

- А скільки вона за сезон узяла?

- Багато. Коли їй орден давали, і то менше було. А зараз тільки грамота. Тоді ж під відкриття ТЕЦ усім давали, ось і її відзначили. Ну, корінна, розумієш?

- Так Трудового Червоного, не занадто?

– Ну, треба ж цяцьки і ім давати, щоб не нудьгували. – Старший розвів руками, ніби пояснюючи, як же важко керувати цими людьми.

– Розумію, – швиденько погодився його співрозмовник і додав: – Так вона ще нічого, хоч сфотографувати можна. Хоча на любителя, їй же під полтинник?

– Ні, я ж грамоту підписував – дивився, тридцять вісім. Вони ж просто тут у мерзлоті швидко шабашать. Ліля ще нічого, вони ж зазвичай взагалі...

– Так, Сергію Миколаїчу, Олексію Ігнатовичу, усі вас ждуть, президію зібрала. – Жінка в грайливій чалмі покликала їх знизу, і вони пішли до сходів.

– До речі, Миколаїч, а в тебе чукчі коли-небудь були? – тихенько спитав молодший, по-дружньому беручи керівника під лікоть.

– Ну, тобто... У підлеглості?

– У повній, – засміявся Олексій і, не очікуючи на відповідь, пропустив начальника перед собою, наче есмінець, який супроводжує адміральський лінкор.

3

Насправді Лілію звали зовсім по-іншому, але людям, що знову з'явилися тут кілька поколінь тому, було важко вимовляти й запам'ятовувати місцеві імена та назви. Вони все змінювали під себе, починаючи від назви народу луораветланів і закінчуючи іменами. Тому була Лилекей, просто Лилекей, а стала Лілія Іванівна Сатарова.

Прізвища районний писар брав зі своїх давніх знайомих по Великій землі, а по батькові додавав уже від себе. Загалом вона давно до того звикла – серед своїх чуєш справжнє ім'я, а серед цих – інше. У них і самих таке траплялося – наприклад, давня знайома якось зізналася, що насправді її звали не Альбіною, а Альоною, але вона це ім'я змінила на більш величаве. Дивні люди, годі й казати.

Ось вона, між іншим, Альбіна, бігає в чудернацькій шапці по цій великій кімнаті, збирає людей і спрямовує всіх до урочистої зали, де Лілія вже бувала. Її часто нагороджували, бо серед чукчів майже не траплялося мисливців-жінок, а вона ж була гарним стрільцем, у хутовому промислі мало хто з чоловіків міг з нею позмагатися.

Як їй колись пояснили, радянська жінка, та ще й з місцевого населення, має бути гарним прикладом для всіх – носити цю медаль на одязі й не пити спирту. Ну, спирту вона не вживала зовсім – стільки разів бачила, до чого це призводить, а медалька... Ну куди її почепити – на кухлянку? А все ж таки сьогодні причепила – занадто великою була ціна питання.

Кілька разів її відзначали у цьому дивному палаці, який так довго будували і яким тут так усі пишалися. Цікаво, що дадуть цього разу? Бажано б щось необхідне, як гвинтівку кілька сезонів тому – гарний карабін, на який так заглядалися всі золотарі, мисливці й блатарі. А ще б краще...

Ще краще було б тут і зараз вирішити питання з сином, а жодних інших нагород не треба. Синові незабаром вісімнадцять, і родич Юра, який працював у військкоматі, попередив – Омрин у списку тих, кого можуть призвати до армії. Раніше чукчів до війська не брали, хоч у чомусь була вигода походження, але потім все змінилося й почали забирати всіх.

І найкращих, за чутками, направляли до якоїсь далекої навіть не республіки, а взагалі країни – туди, де цілий рік така спека, як учора була. Ух, страшно навіть уявити. І спеку, і ситуацію. У місті була жінка, сина якої після армії привезли у залізному ящику, і коли Лілія думала про це, їй ставало нічим дихати.

Тому головним завданням було знайти вихід на когось і домовитись, щоб сину дали спокій. Він спритний рибалка, гарний мисливець, хоча й часто поспішає з пострілом, але це мине з часом, сама такою була. Минулої весни Омрин загнав пішки свого першого оленя і відтоді вважався дорослим. Він високий, стрункий, він... такий красивий, і нехай ці люди залишають залізні ящики своїм дітям, раз уже їм так кортить воквати десь там за щось.

Лілія знову побачила Альбіну і використала ту як можливість відчепитися від якихось настирних чоловіків, які довго розповідали їй, чому важливо повідомляти владі про геть усі старі кістки, які місцеві знаходять на березі або в тундрах. Ага, нема чого більше робити. Якби вона відвела їх до гардероба й показала свій старий ніж із ручкою з мамонтової кістки, вони, мабуть, з глузду з'їхали б.

– Альбіна! – вигукнула Лілія, нахилилася (вони все називають іншими словами, вони зовсім інші, але всі вони чомусь люблять, коли ти їм низько вклоняєшся) на знак вибачення цим чоловікам і пішла до знайомої.

– Лілічка-Лілічка, я така зайнята, але ти мені будеш дуже потрібна. Потім, на фуршеті, побалакаємо досхочу, – відповіла та, швиденько зазирнула у велике дзеркало, поправила дивного капелюха на голові й побігла далі. Лілія нічогісінько не зрозуміла з останніх слів, але, як завжди, відчула суть – потім. Добре, потім.

Усі проходили до зали, пішла і Лілія. Вона зайняла місце у вільній шерензі крісел позаду, неподалік дверей, але тільки всілася, як підвалило народу і з усіх боків її оточили люди. Це дратувало, але вони так звикли, тож доведеться терпіти. Хоча і в цьому був плюс – за мить у дверях з'явилися ті чоловіки, що шукають мамонтів, а як не було б сусідів, вони б точно всілися поруч і теребені тривали б і тривали. А так можна хоч помовчати, послухати, що говорять.

І вона слухала, іноді розуміючи, про що йдеться, іноді частково, а іноді й зовсім ні. Ці люди говорили про те, що знайшли кіновар, про закриту каситеритову копанку, про рибу, про те, що золота стає все менше. А потім про те, що країна нахилилася й ось-ось упаде. Говорили майже пошепки, між собою – вона давно зрозуміла, що, вийшовши на сцену або просто вголос вони говорять зовсім інше, те, що треба, те, що очікують почути від них інші, більш вагомі люди.

Нарешті президія зайняла свої місця, світло в залі погасло і на сцену раптом вибігли діти. Це був будинок, у якому діточок навчали бути правильними, зростати й виростати такими, як сиві люди, намальовані не великому червоному простирадлі, що висіло на всю стіну.

Діти почали танцювати й співати, а Лілія сиділа й думала про сина і про те, чого захочуть люди, від яких це залежить. Мабуть, золота – тут усе міряють на золото. У неї було достатньо золотого піску – кілька банок, які вона закопала в різних таємних місцях. Пісок почала збирати ще її мати, коли мріяла перейти на той берег, потім почала докладати й Лілія – десь за хороші шкури дадуть, а десь знайде на мертвому тілі, за пазухою.

Той Аслам, який зі своїми земляками скупляв чорне золото в старателів і переправляв на материк, кілька разів пропонував їй поміняти пісок за гарну ціну на паперові гроші. Ніби відчував, падлюка, що воно в неї є. Але гроші – то ненадовго, а золото – назавжди. І, виходить, воно чекало свого часу, аби звільнити одного хорошого хлопця від залізного ящика...

4

Зі свого місця встав начальник Чижов і довго щось розповідав про важкі часи, про шурфовку, про нестачу консервів, а потім почав читати з газети.

– Тут у Москві вийшов мерзотний фейлетон, – сказав він. – І ці товариші зображають рейс «Анадир-Москва» як, цитую, збіговисько п'яниць, які поїхали на Крайню Північ за довгим карбованцем і повертаються з батонами червоної риби та бочками ікри. Марнотратці життя, які ганьблять «Північбуд» і звання полярника!

Чижова слухали уважно: він тут був справжнім царем і саме він вирішував, кому як жити. Його обличчя почервоніло, він зім'яв газету в трубку і вже бив нею по трибуні.

– Я, товариші, вважаю, що це наклеп, у якому нашу дійсність зображено в неналежному ключі. Так, люди випивають, повертаючись на материк, але подивився б я на цих кореспондентів, якби вони відпрацювали сезон!

У залі зашуміли, заулюлюкали, хтось навіть засвистів.

– Тому, товариші, ми з вами зобов'язані дати гнівну відсіч критиканам і писакам, ухваливши цими поважними зборами резолюцію про недопущення подібного висвітлення важкої та небезпечної праці полярників. Олексій підготує текст, а зараз прошу голосувати. Хто за?

Збори зашуміли ще більше, руки здійнялися вгору, і Лілія теж підняла свою – так було завжди. Чижов спитав, чи буде хтось проти, потім чи є ті, хто утримався. Це Лілія розуміла, а от про те, за що саме вони щойно голосували, жодної гадки не мала.

Начальник сів на місце, Альбіна піднесла йому кружку, і засідання продовжилося. Нарешті Лілію покликали на сцену, і під оплески помічник Чижова вручив їй кольоровий аркуш паперу, перед тим показавши його всім, а

потім якась дівчина винесла і дала їй чудовий помаранчевий японський рюкзак – тоді вона вже зраділа по-справжньому.

Лілія повернулася на місце, роздивилася всі деталі того станка і вирішила, що подарує його синові. Потім знову танцювали діти, потім співали, а потім усі встали й заграла пісня, яка завжди в них лунає або на початку, або в кінці, або і тоді, і тоді.

У великій кімнаті тепер не було дітей, якраз на їхні місця поставили два довгих столи, біля яких миттєво скупчилися люди. Лілія взяла собі котлетку, загорнула її в серветку – бачила, що так роблять поважні гості, й повторювала за ними. Пішла шукати Альбіну, у будь-якому разі діяти слід було через неї.

Та бігала проміж гостей і відразу попередила, що всі справи – потім. Але біля неї стояв Чижов, і Лілія вирішила спробувати.

– На прийом треба, начальник, – промовила вона впевнено, не забувши низенько вклонитися.

– На прийом? – чомусь зрадівши, перепитав Чижов і оглянув її з голови до п'ят. – Завтра о восьмій давай, Ліля, сьогодні, сама розумієш, у нас тут свій семінар.

До розмови втрутилася Альбіна:

– На восьму у вас планерка, давайте тоді на десяту Сатарову, на десяту.

– Добро, – легко погодився Чижов і рушив далі. Альбіна підхопила Лілію під руку і потягла вбік:

– Лілічка, золотко, треба ж було через мене, через мене завжди треба. Він же ж такий, сама знаєш.

Вони підійшли до столу, де подруга миттю підчепила шматочок м'яса, випила стопку горілки.

– Тобі не пропоную, пам'ятаю. – І додала вже спокійніше: – Так, тільки де ж тебе розмістити? Все зайнято, гості все забили, і Будинок колгоспника...

– Я вранці приїду, – спробувала відмовитись Лілія, та й не любила вона лишати маму без потреби: та вже занадто стара, бабку в такому віці вже придушили, як водиться, аби не заважала родині. Але, слава Богу, тепер уже інші часи й старій можна жити, треба жити!

– Ні, ні, ні. – Альбіна тримала в руках наступну стопку і добрішала буквально на очах. – Мені все одно треба з тобою поговорити серйозно, сьогодні переночуєш у мене, а завтра вже разом і підемо в управління.

Вона швиденько ковтнула горілку, різко видихнула:

– Хух! Все, я побігла за Чижиком, давай тут, не стидайся, – і швидко зникла в натовпі. І Лілія не стидалася – чого б не з'істи ще, бо якщо тобі щось задурно дають – слід брати.

Фуршет затягнувся – вже вдруге перестилали скатертини, столи зсунули, і молодь танцювала біля гардероба під «И уносит меня», «Учкудук», «Белые розы», а якийсь розумник укотре зривав овації, вмикаючи «Мы поедем, мы помчимся». Лілію не чіпляла ані їхня музика, ані ці танці, тому вона зробила контрольне коло навкруг столу, аби пересвідчитися, що нічого з їжі не пропустила, і вийшла надвір.

Вона всілася навпочіпки, акуратно поставила рюкзак біля стіни й закурила люльку, поглядаючи навколо і думаючи своє: скільки цього року вдасться взяти кети й горбуші, що лишити собі, що продати, скільки взяти грошима, скільки поміняти на пісок і в кого саме, бо за золотарями слідкували пильно і є ризик нарватися на підставу.

Альбіна кілька разів нагадувала про себе, виходячи «покалякати» з кимось із гостей – вона щоразу здалеку кивала головою: мовляв, я пам'ятаю про тебе, але ж і ти мене зрозумій – справи, справи, справи. Лілія у відповідь теж схвально хитала головою – некем[1 – Гаразд (чукот.). – Тут і далі прим. ред.], некем – добре, сиджу, все розумію, не поспішай.

Баба вона була непогана, ну, якщо порівнювати з іншим начальством. Альбіна Ігорівна жила тут давно, і скільки Лілія її пам'ятала, завжди була секретаркою Чижова. Це означало, що геть усе, що відбувалося тут, не минало її вух та очей.

Вона жила сама – єдина дочка давно вийшла заміж і десь там, на материку, обживала будинок на березі теплого моря, Альбіна планувала туди з часом перебратися й доживати віку в приємному місці. Вона навіть показувала картинки з тим будинком, пояснюючи, що в них там і навіщо – он там буде курятник, а там зростають якісь дерева, якраз до пенсії вони затулятимуть веранду від сонця.

Альбіна приїхала на Північ після війни, за чоловіком, який був керівником каситеритової партії, одним з багатьох гірничих інженерів. В один із сезонів він не повернувся з шурфування, хтось казав – утонув, хтось стверджував, що свої ж убили, але Альбіна тоді не поїхала назад на Велику землю, а стала працювати в управлінні. Так минуло більш як двадцять років – усе змінювалося, але щось-таки лишалося незмінним.

Лілія ніколи б з нею й не перетнулася, бо де мисливці, а де грандіозне управління з його планами й ресурсами, якби не один момент – Альбіна займалася шкурами. Вона завжди купляла дорожче, ніж держава, хороші хутра – норку, соболя, горностая, навіть песця з лисицею іноді брала. Можна було набирати на звірофермах, але вільний звір – зовсім інше.

Колись давно Лілія подарувала їй кілька гарних соболиних шкурок, добрі люди підказали – так треба, так заведено. Після цього контакт у них наладився: навесні, коли закінчувався сезон полювання, вона спочатку йшла до Альбіни, а потім уже до уповноваженого по закупівлі. Всі все знали, всі все розуміли, у маленькому містечку такі речі не приховаєш, але за махінації з хутрами якщо і сідали, то якісь інші люди, з інших кіл.

За чутками, Альбіна також мала стосунок до «лівих» діамантів, але й гучна справа з постачання каменів дочці якогось найбільшого на материку начальника її оминула – знову когось заарештували, але не її – Альбіна, як завжди, сиділа в приймальні Чижова й нікуди не поділася...

Нарешті гості почали виходити не на перекур, а вже одягнутими – святкування добігало кінця. З палацу лунали п'яні голоси, які підспівували: «А чукча в чуме ждет рассвета». Зграйка піонерів вискочила на повітря й понеслася вулицями, немов надолужуючи недоотримане за день задоволення радісним дитячим життям, у якому поки що немає тюрем, голоду і зради, а є коротке літо, за яке треба встигнути все.

Гучно волаючи, діти бігли вздовж теплотраси, яку в місті поклали поверх землі, захистивши від негоди дерев'яним настилом. Лілія провела їх поглядом, усміхаючись, але швидко пригадала справжню причину свого перебування біля цього палацу й трохи засмутилася – треба розв'язати цю проблему з військкоматом, нехай це коштуватиме усього сезонного заробітку, та хоч би й усього наявного золотого піску!

У них було прислів'я, яке означало: «Це – мое, а це – зовсім мое». Єдиний син був зовсім-зовсім її, і Лілія почала мріяти про те, як домовиться з Альбіною, завтра отримає слово начальника Чижова, повернеться додому, нагріє води й виміє синові його довге чорне волосся, яке він відпустив з минулого року, коли в їхньої хлопчачої зграї завелася така дивна мода.

6

Альбіна вийшла на вулицю десь за годину, коли зникли з обрію навіть п'яні вчені – ті, що приїхали по мамонтів скелет. Якимось дивом вони не засікли Лілію, а то б знову причепилися зі своїми порожніми балачками. Люди з материка завжди розмовляли з нею наче з чужою маленькою дитиною, і це завжди дратувало.

Вона б подивилася на цих розумників у тундрах, десь узимку, коли навіть хоробрі сильні люди перетворюються на вантаж, який плаче, стогне та проситься до мами. Суворі люди з мертвими очима, такими, як у Чижова, тут іще якимось трималися і навіть перемагали, а такі балакуни, як ці... Їм би мовчати, слухати й сидіти собі в місті, а не ходити на далекий берег по старі кістки.

Випивши востаннє з прикордонниками й розцілувавшись на прощання, ці заїжджі пошкандибали до Будинку колгоспника, де, вочевидь, їх і розмістили. Лілія там багато разів ночувала, але зазвичай це було взимку, коли вона верталася з півночі чи півдня, зі здобиччю, яку треба було дорогою додому здати уповноваженому, не забувши, звичайно, перед цим зустрітися з однією доброю знайомою.

Секретарка з'явилася, тримаючи в обох руках по величезному пакету, і втулила один з них Лілії, але відразу попередила, що це не їй – а то мисливиця раптом би вирішила, що до рюкзака їй ще щось перепаде:

– Лілічка, золотце, допоможи донести.

Швиденько озирнувшись, чи раптом її не чує хтось із гостей, тихенько додала:

– У нас із тобою сьогодні свій бенкет буде – я й бородінського пару буханок накружила, і шпротів ризьких, я їх так люблю!

Вони пішли вулицею, якою нещодавно бігли діти, і так само, як вони, ці дві зовсім різні жінки думали про те, що літо коротке й слід насолодитися приємною погодою попри мошку, вітер і сонце, яке цієї пори не заходить.

– Як промисел, давно ходила? – спитала Альбіна, поправляючи вільною рукою свого незвичайного капелюха. Лілія про всяк випадок здивувалася:

– Так не можна ж зараз? Начальники не велять.

Але це була їхня давня гра, і вони обидві засміялися. У мішку за спиною були три соболині шкурки (дві – з темним хутром, одна – з рудим), вона знала, куди йшла і навіщо. І Альбіна теж це знала.

Місто було маленьке, і навіть не поспішаючи, вони за чверть години дійшли до будинку біля бухти, у якому жила Альбіна. Це був не барак і не гуртняк, ні – майже новий капітальний дім, на палях, із центральним опаленням, у якому жили ті, хто досягнув успіху, – керівництво управління, міліція, прикордонники.

Зайшовши до квартири, господиня відразу стала розбиратися зі скарбом – поставила пакети на підлогу і почала сортувати їхній вміст. На кухні в неї навіть був холодильник, що за місцевими мірками вважалося атрибутом нечуваного багатства – ну навіщо така шафа у мерзлоті, коли тепло кілька тижнів на рік?

Альбіна лишила на столі той самий чорний хліб зі шпротами та пляшку горілки, решту розіпхала по полицях холодильника і шухлядах. Трохи поміркувавши, вона поставила на стіл іще кілька банок консервів – тушонка, бички в томаті й сардини.

– Лілічка, заїнька, поклади собі – згодиться вам потім.

Лілія вклонилася, поклала банки до мішка, вирішивши, що новому рюкзаку зарано носити в собі консерви – у такий спосіб майбутній подарунок утратить новизну й закордонність. З того-таки мішка вона витягла пакунок з хутром і розгорнула соболів на дивані. Альбіна миттєво перемкнулася, позапихала залишки фуршету по нишпорках і почала придивлятися до шкур, особливу увагу приділивши рудій.

– Ой, хороша моя, – зацокала вона язиком, – скільки ж я тобі винна за красу таку?

Лілія підняла долоні догори й твердо вимовила:

– Буде більше. Справа є до тебе.

Альбіна швиденько згорнула хутра й віднесла до своєї спальні. Коли вона повернулася, Лілія сиділа за столом і наливала хазяйці чарку – хліб уже було нарізано тонкими скибками, а банку шпротів відкрито. Альбіна мовчки сіла, посунула пляшку вбік, випила, витерла губи й спитала:

– Ну?

Намагаючись контролювати кожне своє слово, Лілія повільно розповідала про військкомат, про знайомого звідти (про всяк випадок не здала, хто там у неї є) і про сина, який мусить залишитися тут, аби приносити хорошим людям ще більше хутра, ще більше ікри, ще більше риби.

Про золотий пісок вона поки не згадувала, тримаючи це наостанок, якщо Альбіна почне вбиратися. Але та відразу погодилася допомогти, налила собі наступну чарку, закурила якусь довгу цигарку через мундштук і почала розмірковувати вголос:

– Так, ну це треба Саркіссянца піднімати, це його парафія... Він, зараза, захоче взамін щось, по порту чи по... наших з тобою справах, але це ми вирішимо, Лілічка, тут можеш не переживати.

Лілія відкинулася на стільці, їй враз полегшало – головне питання можна вирішити, а решта почекає!

– Я тобі інше скажу, дорогенька моя, – посміхнулася золотими зубами секретарка й смачно відкусила від бутерброда зі шпротами, – зараз часи нові, у нас тут по тих справах (вона хитнула потилицею назад, ніби вказуючи на схід) нові напрямки відкриваються, так що будемо з тобою кооператив створювати.

– Це як?

– Ну... по хутрах. Ти будеш хороші шкури не державі здавати, а кооперативу, а я буду це діло продавати за протоку, зрозуміла?

Лілія знала, що державні хутра йдуть за кордон, що на ці гроші десь там купляють трактори, кораблі й чудові рюкзаки, але де це «десь» і хто ці «хтось» – для неї то було занадто.

– Ти – жінка відповідальна, будеш своїм займатися, по промислу. А я – продажем. З роботи піду нарешті, відкріємо склад – і привіт!

Альбіна Ігорівна пила далі й говорила, говорила – про кораблі, про звіроферми, про туристів з Америки, про ікру і кету, про моржів і про ікла, навіть про мамонтові скелети не забула згадати! Лілія слухала не уважно, вона собі думала про новий будинок з опаленням для мами, про катер для Омрина й трохи про себе – про всюдихід, як у прикордонників, щоби можна було кілька лосів на нього завантажити й швидко обернутися.

Вони сиділи довго, мріючи кожна про своє, аж поки Альбіна не почала кльовати носом. Лілія допомогла хазяйці дістатися спальні – там було все рожеве і біле, аж очі заболіли. Розсунувши купу подушок, вона вклала Альбіну на ліжко, трохи подивилася у вікно на бухту і пішла прибирати.

Вимила посуд, замела на кухні, вимкнула скрізь світло і вляглася в залі, на дивані.

7

Прокинувшись рано, вона заварила чаю, увімкнула телевізор і довго дивилася передачу про народних депутатів, які у величезному приміщенні штовхалися і кричали про щось важкозрозуміле. Кілька разів дзеленчав телефон, але Лілія не збиралася брати слухавку – вона знала, як користуватися телефоном, але деякі речі краще не чіпати.

За кілька годин прокинулася й Альбіна. Сонце ще висіло за сопками, тому до планерки часу вистачало. Похмура секретарка на кухні пила чай і курила, Лілія вирішила їй не заважати, вона сиділа на підлозі й дивилася у телевізор, де тепер показували щось красиве і закордонне – широкими вулицями їхали блискучі пасажирські машини, а мимо йшли усміхнені люди. «Нічого, прийде зима, – думала вона, – і всім їм будуть потрібні шуби. Ми зробимо свою звіроферму і продаватимемо хутра – багато-багато, так, щоби вистачило всім».

Альбіна пішла вдягатися, аж тут знову задзвонив телефон. Хазяйка чортихнулася, вийшла зі спальні й взяла слухавку.

– Так, – гаркнула вона, потім довго слухала, повторюючи «так», «так» уже більш покірливим голосом, ніби погоджуючись із чимось важливим.

Вона зайшла до зали, всілася на диван, посунувши вже складені подушку з укривалом, й уважно подивилася на Лілію. І та раптом злякалася, ніби опинилася на далекому березі одна і десь неподалік рикнув ведмідь.

– Так, – ніби через силу всміхнулася Альбіна (мабуть, їй таки було поганенько) і встала, взявшись за крижі. – Ходімо на роботу, там поснідаємо, у Піткіна багато вчора залишалось, розкуркулимо.

Південний вітер сьогодні гуляв десь в інших місцях, і якби не мошка, взагалі було б ідеально. Проте жінкам ішлося не так радісно, як учора – й Альбіні було зле від горілки, і в Лілії кудись поділася радість від нового рюкзака й обіцянок врятувати Омрина від армії.

До управління було ближче, ніж до Будинку піонерів, дійшли мовчки. Як з'ясувалося з доповіді чергового, Чижов уже на місці, у себе, Альбіна вигукнула: «Ай, зараза» – і побігла до приймальні – там поставила чайник, перевірила телефон і зазирнула до кабінету, щоби показатися начальнику. Лілія почула, як звідти пролунало: «Чай».

– Чай? – якимось по-особливому перепитала Альбіна й кинула погляд через плече.

Лілія все зрозуміла й вийшла в коридор. Туди-сюди ходили люди, але на стільцях біля дверей нікого ще не було – зарано. Вона сіла там, акуратно примостила рюкзак з мішком і спробувала повернутися до радісних думок про всюдихід із катером, але чогось зранку їй не мріялося.

До приймальні зайшов маленький завідувач столової Петров, якого Альбіна чомусь називала Піткіним, перед собою він штовхав маленький возик з їжею. Секретарка вгадала, там були залишки з учорашнього – котлети, салат, ковбаса, сир. Живіт, якому обіцяли сніданок, буркнув, і Лілія злякано запнула на собі літню кухлянку, їй було соромно. Блиснула медалька, і жінка, згадавши, зняла її з одягу, а то ще всі вирішать, ніби вона пишається собою.

Уже й Петров поїхав з порожнім возиком, і люди в черзі з'явилися – час минав. Нарешті двері відчинилися, Лілія підхопилася, але замість очікуваної Альбіни там показався Олексій Ігнатович, він подивився спочатку на чергу, потім на Лілію і мовчки поманив її пальцем.

Лишати речі в коридорі було боязко, тому вона схопила їх і зайшла до приймальні. Побачивши її, Альбіна встала й, дивлячись собі під ноги, вийшла до коридору. Лілія смикнулася було за нею, але секретарка зачинила за собою двері, і Олексій Ігнатович сказав: «Сідайте, сідайте», а сам сперся на стійку й склав руки на грудях.

Вона опустила на найближче крісло і притисла до себе речі. Щось-таки сталося, невже це через соболів? Чи через інші хутра? Чи через військкомат?

– Лілія, – почав Чижов, – Сатаров Андрій, сімдесят першого року, це ж ваш?

– Мій, – прохрипіла вона («це – мое, а це – зовсім мое») і затряслася, наче головою опинилася на лютому морозі.

– Мені дуже жаль, – скривився цей високий статний чоловік. – Учора у вас у Тавайваамі нещасний випадок стався, ваш син загинув.

Дригота зникла сама собою, вона спробувала щось запитати, але не змогла.

– Прийміть співчуття від імені... – почав цей чоловік, але клубок у горлі нарешті проковтнувся й вона змогла вимовити єдине слово: «Як?»

8

Теюттін завжди знав, що морські духи зліші за решту. Споконвіку люди жили тут, на березі, і на кожного, хто не повернувся з полювання на суші, припадало кілька тих, хто назавжди лишився у воді. Рахуйте самі: батька задрав ведмідь – буває, а дід з дядьками зникли давнього літа, десь далі затокою. Так само разом із човником колись щезнув і батько дружини. Лише один з дідів дожив до того, щоб його приспали родичі, і робити це довелося саме Теюттіну.

А брат... Старший брат утонув на очах Теюттіна, коли того чи не вперше взяли з собою в море. Вони вшістьох полювали на старого моржа, який човгався по кризі, ричав й мотилляв величезними іклами, навіть не намагаючись утекти.

Ериквин нахилився, аби зачепити моржа гарпуном – тоді, підтягнувши його до човна, можна було добити тварюку списами. Гак зачепив його десь у ділянці підборіддя, велетень почав стрибати – всі вперлися ногами й тримали канат,

але морж був занадто сильний для них – Теюттін відлетів на підшву і вдарився головою, а коли отямився й підскачив, брат уже був у воді.

Морж мотилляв головою, намагаючись позбутися гарпуна, а Ериквин бив руками по воді й намагався дістатися криги. Малий простягнув брату довгий спис, але дорослі вдарили його по руках. Давня віра стверджувала: якщо хтось упав під час полювання у воду, то цього захотіли боги, яким не слід заважати. А якщо той, що впав, почне чіплятися за човен, його слід відштовхнути й ударити по голові: морські духи зліші за решту.

Плавати ніхто не вмів – навіть влітку вода така холодна, що вже за кілька хвилин людина замерзає. Якби Теюттін міг, він стрибнув би тоді у воду й спробував допомогти брату забратися на ту кляту кригу, але його тримали, щоби не заважав. Тому він все бачив і все досі пам'ятав.

Братова дружина з дітьми перейшла до яранги іншого чоловіка – дітей має бути багато, що більше виживе – то краще для всіх. Час минав, замість старих човнів з тюленевих шкір з'явилися залізні моторки, Теюттін виріс, одружився сам і постійно ходив у море, але дітей із собою не брав – нехай навчаються земних справ і полюють там, де можна стояти...

Коли помічник Чижова сказав, що Омрин упав під час полювання з катера і йому не змогли допомогти, вона все зрозуміла. Син часто брав гроші з охочих взяти участь у дикому полюванні, а серед старателів таких вистачало – де ще зараз уполкеш моржа без нагляду й попри заборони? Залежно від кількості охочих Омрин добирав до екіпажу місцевих, і хто серед сусідів найуміліший? Теюттін...

Той міг би й сам збирати туристів і водити такі човни, але тримався старих правил і погано розумів російську. На відміну від Омрина, який так легко сходиться із заїжджими людьми. Андрія, як вони його записали...

Помічник щось розповідав про відомі йому трагічні випадки, але Лілія думала про своє, обравши собі ціль для погляду – залізну голову лисого чоловіка, що стояла на шафі. Голові все одно, а їй треба кудись дивитися – куди завгодно, аби не в очі цій людині, що повідомляє найгірші новини.

Значить, по-перше, треба знайти Теюттіна... Він брехати не стане, коли сталося так, як вона гадає. Якщо не рахувати Лилекей, він був єдиним дорослим у селищі, який принципово не вживав алкоголю. Старі навіть натякали, що безмужній жінці слід перейти до його яранги, стати його лимлим – другою дружиною, надто вони схожі. Давня віра не забороняла мати кількох жінок, особливо в скрутні часи, а радянська влада й не дізналася б, вони й так нас плутають щоразу. Але він їй ніколи не подобався. Ні-коли.

– Тіло не знайшли поки, – сказав Олексій і розвів руками. – Я повідомлю прикордонникам. Якщо знайдуть, тоді вже... зараз організуємо машину, дамо вам супровідника, і прийміть ще раз...

Лілія нарешті відвела погляд від залізної лисої голови й сказала:

– Мені до туалету треба.

Вона поставила мішок на підлогу, але рюкзак узяла з собою і вийшла в коридор. Там серед черги сиділа Альбіна й витирала сльози хустинкою. Лілія мовчки повернула за ріг і зайшла до жіночого туалету.

Олексій вийшов за нею, підхопилася й Альбіна.

– Ну що? – спитала вона.

– Сказав – нещасний випадок. Треба розібратися на місці, зняти показання у цих хлопців зі стройотряду, а потім уже її відпускати – вона ж такого може накоїти! Не можна її відпускати.

– Дикі люди, – тихенько погодилася з ним Альбіна Ігорівна. – Про чоловіка її чули?

Та, не дочекавшись відповіді, схаменулася:

– Піду, напевне, до неї, поговорю.

Вона відчинила двері й смачно матюкнулася – у туалеті було відчинене вікно, а в нішах ліворуч – порожньо. Перехилившись через підвіконня, вона подивилася на двір – а там нікого, лише різкий південний вітер свище між будівлями, надолужуючи своє.

9

Вона звикла все рахувати в зірках: багато – це зоряне небо, а небагато – кілька зірок, що з'являються першими. Лілія йшла вулицею, закинувши рюкзак за спину, і зірок перед очима все більшало й більшало: вона намагалася осягнути все, що сталося, і що їй тепер робити, і в якій послідовності.

Омрин загинув, і єдине, що їй лишалося, – розібратися з тими, хто йому не допоміг. З тими, хто не врятував її дитину, з усіма, хто був поруч, і нехай морські духи навіть не пробують натякати на давні борги – стара віра лишилася для тих, хто її тримається. А Лилекей тепер було все одно – що старе, що нове мали відповісти за смерть сина. Дурну, погану смерть.

Вона хутко йшла поміж бараків, рухаючись якнайдалі від вулиць, де її могли б знайти. А вони шукатимуть, бо ця влада не дозволяє чукчам вбивати одне одного – скільки таких випадків було, коли забирали в тюрму тих, на чиєму боці була правда і кров! Вона неодмінно дізнається, хто пішов учора з сином у море, і вб'є їх усіх. А що буде потім, її вже ніяк не цікавило.

Біля крайнього барака, за яким починалися сопки, сиділи навпочіпки троє біців і пили з пляшки, передаючи її по колу.

– Слиш, хазяйка, дай курить! – з посмішкою звернувся до неї один з них, але Лілія просто подивилася кудись углиб його голови й пішла далі.

Тут і серед дня могли напасти, а лихого люду на Півночі вистачало – кожен третій, мабуть, табори топтав та й лишився. Колишні зеки завжди сідали саме так – навпочіпки, витягнувши руки вздовж землі. Але й луораветлани завжди так сиділи, і невідомо, хто від кого більше набрався й чого саме.

Ще вчора вона засікла б їх здалеку й оминула, тільки з ножом можна і не впоратися. Але сьогодні їй було все одно: що більше нарветься – то менше буде думок, менше справ, які з'являлися перед очима безкрайнім зоряним небом...

Вирішила зайти до селища згори, огледітися, а потім уже вирішити, що робити далі. Хоча спочатку треба облаштувати собі сховок, десь неподалік. Як зробить справу – буде де перечекати перші дні. А потім у них щось зміниться – пожежа якась чи повинь, як завжди.

Маленька евражка висунулася з нірки й уважно подивилася на жінку, яка йшла схилом. Вона ніби посміхалася й кликала родичів подивитися на таке диво: «Нумо, погляньте, а це не та Лилекей, що не догледіла єдиного сина?»

– Шшш, – трохи рипнулася жінка, і евражка миттю зникла.

За кілька хвилин вона знайшла місце під скельним козирком і вирішила зробити тут базу. Шкода, що мішок лишився в управлінні: там були консерви, але добре, хоч рюкзак прихопила. Тепер він буде подарунком самій собі: про братових дочок нехай сам брат і дбає, мамі вже не до подорожей, Юрі такого не треба – він живе у місті, а більше... більше нікого й немає.

Лилекей зробила поміст із моху, застелила зверху кухлянку, а рюкзак поклала під голову. Викурила люльку й кілька годин поспала – так менше хочеться їсти, а полювати буде потім. Зараз їй знадобляться сили, десь ближче до ночі, коли всі винні позасинають.

З нірки неподалік вилізла евражка, подивилася на неї й побігла у своїх справах. Може, та сама, а може, й ні.

10

Сонце наблизилося до обрію, темніше вже не буде – Лилекей вийшла на верхівку сопки, з якої було видно широку смугу будівель біля води. Був би бінокль чи гвинтівка з оптичним прицілом, вона могла б роздивитися і знайти свій дім, капітальний, на відміну від більшості сусідів, – вона ж була гарною мисливицею і дбала про родину.

Йшла обережно, нахилиючись до землі – навряд чи хтось тут пильнує, але так спокійніше. Так звичніше й більше скидається на полювання на ведмеда чи лося, аніж на те, до чого вона наближається. Помаранчевий рюкзак лишився у сховку, а кухлянка така сама жовто-коричнева, як і все навколо, для того й шилася.

Скрізь підіймався дим – курилися яранги й труби будинків, усі або ще вечеряли, або вже лягали. Влітку можна було не дотримуватися звичного розкладу, та й узимку теж – спи хоч весь день, усе одно темно. Але люди жили за звичкою й лягали тоді, коли втомилися. Тільки чайки кричали, кружляючи над берегом, там, де завжди різали здобич, та собаки скрізь безперервно брехали.

Лилекей спускалася по дузі, аби вийти так, щоб дорогу бачити в обидва боки. Жодна машина не проїхала, поки слідкувала за селищем, зараз вона б почула їх іще здалеку, але мусила бути обережною – ніхто за неї цю справу не доробить. Нахилившись, швиденько перебігла дорогу й узяла ліворуч – так, щоби йти не через селище, а підібратися з боку води.

Теюттін жив на самому березі – щоб недалеко було тягти здобич до великого сараю, який притулився до яранги. Дим звідти вже не йшов, мабуть, усі спали – крива дружина, син і та донька, що вижила. Лилекей приластила двох собак, які підбігли, щойно вона з'явилася. Ті впізнали сусідку, від якої часто пахло м'ясом, і пішли, перевіrivши, чи нема в неї раптом із собою чогось смачного.

Підібралася до яранги й прислухалася – ніби тихо. Сиділа довго, вичікуючи, а потім дістала ніж, заправила його до рукава й тихенько потягнула двері на себе. Теюттін, як і слід було очікувати, лежав ближче до входу, деь посередині між дверима та центральним стовбуром. І він не спав – у світлі, яке вона впустила за собою, велика фігура сіла й узялася за щось, що лежало поруч.

Лилекей зазивно хитнула головою й виповзла задом через проріз. Не відразу, але з'явився й господар. Він подивився на жінку, що стояла біля сараю, потім глянув навколо – чи не привела вона раптом когось із собою (а кого їй було брати, не Альбіну ж із Піткіним), погладив собак, що миттєво підбігли до входу, і нарешті підійшов.

– Тивик[2 – Розкалуй (чукот.)], – наказала вона й присіла. Він сів напроти, поклав перед собою невеличку сокиру, закупив папіросу й заговорив. Виходило, що Омрин узяв із собою двох студентів, по десять рублів з кожного. В поміч пішли Теюттін та Роптин, не той, що старий, а молодий, пастух.

Вони відійшли на човні Омрина, недалеко, і підбили невеличку нерпу. Але один з тих студентів так хотів на тюленя чи моржа, що пішли далі. І ще далі, аж поки не знайшли кілька сивучів. Обрали найменшого, відігнали решту й почали його гарпунити. Вони б упоралися, але Омрин так хотів зробити це яскраво, що не втримався в човні, не встигнувши навіть гарпуна встромити.

Той студент, що хотів на моржа, робив «чік-чік» (Теюттін показав руками, як саме), і Лилекей зрозуміла, що йшлося про фото. Омрин так любив фотографуватися – коли випадала нагода й заможні заїжджі, він обов'язково вдягав усе красиве й народне, щоб його сфотографували, і завжди просив, щоби картки йому надіслали в місто, до запитання, на пошту.

За його словами виходило, що Омрин сам помилився, що сам винен – хизувався, аби добре вийти на цій картці... Лилекей важко зітхнула: «Некем», дістала люльку, упустила її, зітхнула ще раз, нахилилася підняти й одразу кинула ніж, знизу вверх, від землі й у горлянку.

Теюттін підскочив, рушив до неї, намагаючись підняти з землі сокиру, але його занесло вбік. Вона підхопила тіло, що падало, і притулила до сараю. Він дивився на неї, тримаючись за горло, і хрипів. Лилекей ледве відігнула його руки, аби дістати ніж. Як з'ясувалося, вона трохи промахнулася,

поціливши під кадик, але кров усе одно витікала, і чи не все одно, як швидко він помре?

Про всяк випадок вона натягнула рукав й затулила хутром йому рота, подивившись за спину, на ярангу – там точно вже прокинулися й слідкують через двері, але не втручаються, бо це не їхня справа. Ця справа – між старою вірою та дитиною, яка так любила фотографуватися й пішла у воду з брудним волоссям. І мама тепер має про все подбати.

Він довго вмирав, цей Теюттін, сильний чоловік, нехай йому там, нагорі, більше пощастить. Лилекей відняла рукав від рота, поклала тіло на землю, витерла ніж об його сорочку й перевірила серце – мовчить. У яранзі, як і раніш, було тихо, вона нахилилася і шаснула за сарай. За сусіднім будинком випрямилася й пішла спокійно, ніби у справах. Та так воно, скоріш за все, й було – ще багато справ, ще багато зірок на небі.

З малим Роптином вийшло ще простіше: це тобі не досвідчений мисливець і рибалка, а простий пастух, який ходив зі своїми родичами за стадом і на березі з'являвся тільки в путину – набрати ікри та риби, змінюючи на шкури та роги. Він спав на батьківському подвір'ї, під навісом, що заміняв ім сарай, п'яний і з дівчиною. Якою саме, розбиратися не було коли, та й неважливо. Вона, мабуть, теж добряче випила й навіть не відчула, як поруч хтось з'явився.

Лилекей спочатку тихесенько зайшла до вагончика, який був у родичів Роптина замість дому, але там його не було, тільки якась дитина прокинулася, але поки вона вдивилася у півтемряву, причина тривоги вже зникла. Добре, що Лилекей здогадалася зазирнути під навіс: а ось і Роптин. Вона подумала, а чи не спитати в нього – били сина баграми чи він сам...

Теюттін би не сказав – це вже особисте, а він гадав, що мав рацію, та, мабуть, сподівався на те, що мати визнає провину сина й мовчки піде. Ну, щось подібне мала нашептати йому стара віра, якої цей чоловік так тримався. Подумала трохи, вирішила – ні, не хоче вона цього знати, тому Лилекей тихенько привітала хлопця: «Етті»[З – Привіт (чукот.)], затулила йому рота і всім тілом загнала ножа йому в серце.

Наостанок вона зайшла додому – мама лежала спиною до дверей, озирнулася мокрим від сліз обличчям, придивилася й мовчки повернулася знов. Лилекей усе вже знала й питати не було про що. Вона спокійно зібрала все необхідне, зняла зі стіни карабін, загорнула в капелюх усі патрони й склала до великого мішка, з яким взимку ходила на полювання.

Дістала з-під щілини під самою стелею гроші, розділила навпіл – частину поклала на стіл і придавила ополоником. Підійшла до синового ліжка, зняла зі стіни фото, потримала в руках, потім повісила на місце, понюхала його подушку й вийшла, так нічого і не сказавши мамі.

За три дні Чижов з незмінним Олексієм Ігнатовичем вийшли з управління і рушили до бухти. Починався приємний літній вечір, й опинись зараз поруч із ними мешканець материка, він міг би вирішити, що не така вже й страшна

ця Чукотка – тепло, спокійно, ані вітру, ані мошки. Вулицею прогулювалося багато людей, більшість із них радо віталися із Сергієм Миколайовичем, немов бажаючи отримати від того благословіння на променад у вільний від роботи час.

Деяким начальник управління відповідав кивком голови, але більшість просто фіксував поглядом – знайомі чи незнайомі, тверезі чи п'яні, безпечні чи зальотні?

– Гагри просто, – сказав Олексій Ігнатович, проводжаючи поглядом старшу дочку Піткіна, яка йшла назустріч із подругою, – дівчина за останній сезон виросла, раптом перетворившись із брудного каченяти на чаплю, яку мама випустила з дому в короткій спідниці, ледь не шортах.

– Це точно, – відповів Чижов, і, як з'ясувалося, він теж усе бачив. – Петрову скажи, дочка доходить у трусах: весь рецидив облизується, шкода буде дівку.

Олексій погодився, уявно занотувавши собі це питання, але спитав про інше:

– Так а чого не в нас збори?

– Ну, ЧП ж по їхній частині, не по нашій. Якби на копальнях щось таке або не повернувся хтось, а так – чиста уголовщина.

– Все одно не розумію, а навіщо їм ви?

– Вона ж по нам числиться, нагороджували стільки разів, от і поради сподіваються. Або щоб ніби я вирішив, а вони під козирок.

Олексій Ігнатович сумно похитав головою, закрив руки за спину й спробував змінити тему на щось більш приємне:

– Так а що з відрядженням вашим?

– Їду, але треба документи подавати, допуск отримати.

– Таки в Америку?

– Так, перший секретар збирає делегацію, місто-побратим у нас буде.

– Сан-Франциско? – помічник грайливо повернувся до Чижова, наче Малюк, який перепитує в тата-Свантесона, чи правда, що в них відтепер буде собака. Чижов посміхнувся:

– Ні, Бетел. Там не по золоту побратим, по корінних.

– Як-як?

– Бе-тел!

– Як Бетельгейзе? Що ще за Лас-Вегас?

– Та через протоку... Таке саме гімно.

Вони підійшли до масивної будівлі відділку міліції й вступили у великі дерев'яні двері, які відкрилися, чинячи спротив. Сержантик на прохідній підскочив, побачивши шановних гостей, віддав честь і натиснув якусь кнопку, що відізвалася в глибинах будівлі класичним довгим «кряя».

Вони зайшли за решітку, що відділяла залу від коридору, і повернули праворуч, у напрямку кабінету Лебедева, де й було призначено зустріч. Їхні кроки були єдиним джерелом звуку – у відділку порожньо, з огляду на час це й зрозуміло – установа вже відпочивала, а тих, хто загуляє, сюди не заводять, для цього є окреме приміщення, що ховається від сторонніх очей на подвір'ї, між відділком і гаражем. Це логічно і зручно: якщо з КПЗ лунатимуть якісь зайві звуки, завжди можна завести машину – тутешні кадри трималися своєї старої віри не менш міцно за деяких чукчів.

Лебедев був у себе – читав газету й пив чай, зрозуміло, що із залізної кружки. Він подивився поверх окулярів на представників геологорозвідувального управління, широко всміхнувся й посунув газету від себе:

– Заходьте, товариші, заходьте.

Усмішка здавалася щирою, але чогось у ній не вистачало – можливо, виразності очей, а можливо, заважало розуміння того, хто тут господар і з чого він живе.

– Про човен чули? – спитав він, вказавши спочатку рукою на вільні крісла, а потім підборіддям – на газету.

– Про атомохід? – для проформи перепитав Чижов, сідаючи та зморщуючись від болю в старих ногах. – Так, Льоша передав доклад. Котрий це вже у них по Півночі?

– Третій, – відповів Лебедев, уважно поглядаючи на гостей і вже не всміхаючись. – Коли в Америку, Миколаїч?

– Та яка там Америка! У нас тут свій Техас.

– Так і є... Так і є... Гаразд, ми ще Саркіссянца чекаємо, але можемо й без нього починати, вважаю.

– Лади.

– Ой, – схаменувся Лебедев, – забув, пробачте: чай будете? Я своїх відпустив, але можу й сам, по-старому, самоварчик поставити, чифірнемо?

Чижов підняв долоні:

– Ні, спасибі, ми вже зранку, вважаю, пів банки вклали.

– Так, ну по суті щодо вашої орденоносиці ви вже в курсі? – спитав господар кабінету й дістав з-під газети папку.

– У загальних рисах...

– У загальних... Ну, короче, синок її, як там його, дай Бог пам'яті, – не суть, короче. Так, синок пішов на промисел у затоку, чистий туризм, узяв двох додіків зі стройотряду, які полосу закінчують. Вони замість бетон мішати вирішили на екзотику, значить...

Чижов хитнув головою, показуючи, що про це вони знають. Олексій сидів мовчки і прямо, дивлячись у вікно, розуміючи, що говорять зараз не з ним.

– Ну, вийшли вони та й вийшли, нічого кримінального, сезон дозволяє: якщо не по Червоній книзі, можна, а цим так взагалі... По нашій лінії маю вказівку не чіпати, нехай, значить, на підкорм, це саме, але без зайвого. – Лебедев підняв обидва вказівні пальці догори, підкреслюючи значення останніх слів.

– Ну, і?..

– Ну, і, значить, синок цієї Лілі вашої звалився з човна, за свідченням додіків: вони біля крижини сивуча брали, але не зрослося у них це діло...

– Звалився то й звалився, з ким не буває, це ж не вбивство, – ледь помітно всміхаючись, сказав Сергій Миколайович, якому, вочевидь, не подобався ані Лебедев, ані ситуація, яку вони мали обговорювати.

– Та ясно, хто ж каже про вбивство? – так само з легкою усмішкою парирував міліціонер. – Ніякого вбивства немає... Поки. Є нещасний випадок на полюванні... Три.

– Три?

– Три.

– Ну, я чув, що Ліля з... колегою сина розібралась. Думав, з одним.

– Ні, два. – Лебедев перегорнув сторінку справи й почав читати: «Як вдалося з'ясувати зі свідчень робітників стройотряду КМ89-Д Дяченко Олег Тарасович, шістдесят сьомого року, уродженець Первомайського Миколаївської області, Савін Олександр Якович, шістдесят п'ятого, Таштагол Кемеровської області, 22 липня цього року вони відправилися на полювання в поселенні Тавайваам з трьома місцевими жителями. Одного з них рекомендували друзі, яких вони утрудняються...»

– Утрудняються вони, – незадоволено скривився він, закрив папку, зняв окуляри, дістав з пачки цигарку й почав шукати по столу сірники.

Олексій Ігнатович миттєво витягнув з кишені запальничку й подав міліціонеру. Той прикурив, роздивився її і, не повернувши власникові, поклав на стіл поруч із попільничкою:

– Значить, Андрія цього, згадав, Лілін котрий, так ім хтось із будівництва порадив. Ці туристи, блядь, у робочий день зрулили з об'єкта... вашого об'єкта...

– Вони в підпорядкуванні комсомолу, це по їхній лінії, у нас договірники.

- Може бути, може бути. Не суть... Значить, Андрій цей узяв із собою двох місцевих, а сам звалився з човна. Ну, а ці корінні, як їх там, не пам'ятаю, тир-мир, бир-тир, двоє цих батирів з Таймиру, короче, давай його добивати. Типу, заведено так у них.

- Не чув такого, - здивувався Чижов і теж закурив. Лебедев здвигнув плечима:

- От-от, треба у когось із корінних уточнити, чого це вони своїх же, значить, контрапуплять. Я чув, що рятувати вони ніби в таких випадках не рятують, але щоб добивати? А двоє прогульників, ну, ці студенти-комсомольці, з переляку ім не завадили. Обидва показують, що відразу повернулись на базу, у них взагалі були трудодні ці зараховані, дільничний дивився. Та роздзвонили і сигнал пішов. А через два дні наш... співчуваючий один товариш... повідомляє, що на Тавайваамі два трупи. Ножові, обидва. І обое з човна цього...

Олексій Ігнатович відкашлявся й, спитавши очима дозволу в Чижова, почав:

- У нас двадцять другого, ви ж знаєте, у Палаці піонерів нагороджували її, серед інших, за підсумками сезону. Отже, вночі сигнал пішов по ЧП, по Андрію, її сину. А Сатарова, ну, Лилекей...

- Як-як? Лилекей? - перебив його міліціонер. - А що це означає? - спитав він і, не дочекавшись відповіді, сам знайшовся з нею: - Карга стара в перекладі, ха! Хоча, якщо не плутаю, у нас і мужик один проходив, ніби теж Лилекей.

- Ну, у них буває, як у нас - Олександр, Олександра, - зніяковів Олексій Ігнатович, відкашлявся й продовжив: - Лілія грамоту отримувала за рекорд по промислу, а потім на прийом до Сергія Миколаїча попросилась. Ми її на ранок перенесли, вона в Альбіні ночувати лишилась.

- Ага, вони ж давно... - почав Лебедев, але раптом осікся, спіймавши зустрічний погляд Чижова. У коридорі знову почулося: «кряяя». Вони мовчали, чекаючи, - за хвилину до кабінету постукали й зайшов начальник прикордонної служби Саркіс'янц - охайний лисий чоловік з чорними вусами.

- Вітаю, - промовив він, усівся на вільне місце й поклав кашкет на коліна.

- Карен Давідич, я тут управлінню пояснюю щодо Лілі, - сказав Лебедев і махнув Олексію рукою, мовляв - давай, продовжуй.

- Сигнал про ЧП вночі до мене дійшов, я подзвонив Альбіні, ледве додзвонився, попередив і попросив до нас Лілю привести, але нічого не говорити... Слід було, напевно, вас одразу поставити до відома.

- Слід було, - твердо підкреслив міліціонер і шумно видихнув: - Ну, і вона у вас втекла, коли дізналася?

- Так, на жаль, утекла. Ми просто хотіли її притримати: все-таки горе, людина шанована, орденоносиця, активістка.

- Ну, от ваша активістка з орденом тепер наш із Карен Давідичем генеральний вантаж, - сумно підбив підсумки Лебедев.

- Перепрошую, - м'яко втрутився Чижов, - а що ми мали робити? Ми ж по-людськи хотіли, притримати її, щоб дурниць не накоїла, відправити з супровідником, з похороном допомогти, якщо тіло знайдуть.

Саркісьянц прокашлявся, подивився на кашкет і спитав:

- А що обшук дав?

- Та нічого, - скривився Лебедев. - Там бабуля на деменції, вже не базарить. Через перекладача каже: нічого не знаю, де моя дочка, де онук? За агентурними начебто лежить уже багато років, без сторонньої допомоги не встає.

- А гвинта не знайшли? - ніби мимохідь спитав Чижов, прочищаючи люльку. - Ми їй вручали минулого разу, з планкою нагородною.

- Мосіна армійський? - знову всміхаючись, перепитав міліціонер. - Достойний карабін... Ні, нагородного вашого не знайшли, тільки «тулка» стара під ліжком, але це дрібниці. Ви просто... Дивні люди, от клянусь! Дурниць не накоїла? У неї ж ведмедів самих скільки десятків? Вона ж снайпер, плюс афект - син єдиний, мужика немає.

- Ви не там проблеми шукаєте, - роздратовано відповів за обох Чижов. - У нас що, на території, крім Лілі, інших питань немає? Скільки цього сезону підсніжників[4 - Підсніжники (жарг.) - трупи, які знаходять, коли сходить сніг.] зійшло по нашому району? Десять? Двадцять?

Прикордонник знову відірвався від споглядання стрілок на формених штанах й обізвався:

- Щодо чоловіка, до речі, різне говорять, там діло давне. Я що хочу сказати: у нас помічник военкома, Юра кульгавий, нібито її родич.

- О, чого ж мовчish? - стрепенувся Лебедев, надибав на настільному календарі чистий аркуш і посунув до прикордонника: - Давай, Карен, пиши, що він, де він. На! Треба спостереження за ним поставити, раптом вийде на нього?

- І ось що, - подивився він на Чижова. - Якби вони там поміж себе, мені сильно не горить. А тут два додіки, вона ж їх теж може прирізати! А мені телефонували вранці, кажуть, один з них племінник першого секретаря обкому, з Кемерова. З цими мені що робити? І, між нами, вам теж перепадє - ваш кадр тут влаштовує цю... Сабру і Шатілу[5 - Сабра і Шатіла - табори палестинських біженців, де 16 і 17 вересня 1982 р. ліванські християни-фалангісти провели військову операцію з пошуку палестинських бойовиків, знищивши, за різними оцінками, від 700 до 3500 мирних мешканців.]. Так що даю вказівку діяти як з особливо небезпечною, раптом щось...

Чижов скривився, поправляючи ногу, подивився прямо в очі Лебедеву і сказав:

– Баба вона хороша. Шкода її. І права вона, по-своєму. Але, якщо по-іншому не вийде... У мене тільки буде проханнячко по карабін. Коли візьмете, щоби планочку зняти. Там ствол чистий, без нічого – гвинт із нових, по рознарядці отримували. Нехай тоді по справі проходить як особиста?

– Лади, – подумавши, погодився Лебедев. – Я подивлюся, що можна зробити. Значить, студентів цих, напевно, будемо відправляти, нехай вдома про моржів розказують, мені тут мокрого вистачить. Там борт буде післязавтра, цивільний, ось ним і відправлю. Карен, я міг би їх у себе поки потримати, але в нас усі камери забиті, морячки гуляють з рейсу, пакуємо пачками. У тебе ж там «губа» вільна?

Саркісьянц закивав головою й запитав:

– Може, перекрити тундру, пости на дороги?

– Ага, мало нам трупів? Що вони робити будуть – стопарити автобуси і звиряти по карточці з Дошки пошани? Можеш хіба що на аеродром орієнтовку військовим дати, про всяк випадок. Прізвище й так уже в списку на розшук, але вона ж може під чужим паспортом дати драла. До речі, чорним цим своїм скажи, щоб раптом що... підказали.

– А суміжникам хто скаже?

– Ти й скажеш, твої ж суміжники!

– А якщо вона піде в тундру з кінцями?

– Та нехай іде! Тобі ж головне, щоб не в секретку на Гудим! А як ти її вчислиш, вони ж для постового всі однакові! Нехай іде куди завгодно, лише б додіків цих не загребла. Я би взагалі на її місці до зими досидів, а потім по льоду в Америку подався.

– У яку Америку? – злякався прикордонник.

– У Північну, блядь! – гаркнув Лебедев. – Он Сергій Миколаїч її там зустріне, вмовить повернутися... Під білу амністію, так? – спитав він у Чижова, посміхаючись.

– Ладно, – сказав той і встав. – Ми все вирішили: якщо вона до когось із моїх звернеться, всі в курсі, зразу вам напряму дзвонити.

Олексій Ігнатович теж піднявся, нахилився над столом:

– Я запальничечку-то заберу.

– Та забирайте, забирайте, – відповів Лебедев, але сміятися перестав.

Що більше справ – то менше думок. Лилекей облаштовувала свій сховок капітально – обклала намет шкурами, склала з каміння вогнище, набила м'яса

і в'ялила його разом з рибою. У неї було вдосталь їжі й тютюну, тож могла спокійно перечекати час, коли її шукатимуть.

Вона сиділа й дивилася на тундру, курила, розмовляла з сином, пояснюючи, що робитиме далі, і так перебувала дні. Так треба, як ідеш на полювання – готуйся чекати стільки, скільки буде потрібно. А її полювання ще тривало, й останніх двох пасажирів їй буде взяти важко.

Прокинувшись сьогодні зранку, вона виколола собі на зап'ястку правої руки дві крапки, по одній за кожного з винуватців того, що сталося. Якби Теюттін не був спросоння й першим кинув свою сокирку, він би не лише крапку на руку поставив, а й вимадав обличчя кров'ю, аби всі бачили. Та Лилекей таких войовничих традицій не любила, так само як і людей, що їх дотримувалися, та духів, які свого часу все це вигадали.

Три старі крапки було ледь видно, і тому вона навела і їх – стало п'ять. Треба додати ще дві, коли розбереться з цими чужинцями, потім обміняти половину піску на паперові гроші, лишити мамі, а самій іти на схід – настане зима й можна буде перебратися в Америку, де, як казали розумні люди, із золотом можна дозволити собі будь-що – купити новий красивий дім, наприклад.

А там можна буде теж полювати. Або... Або знайти собі хорошого непитущого чоловіка і спробувати жити далі. Хтозна, можливо, духи сподобляться на найбільше диво, віддячивши за те, що вона все зробила як слід. Якщо, правда, їй вдасться зробити все як слід.

Мама казала, що бабуся народила її дуже пізно, останньою з усіх своїх дітей. Та мама багато чого говорила – наприклад, що не можна потрапляти у полон і треба встигнути вбити всіх своїх дітей, а потім себе. Лилекей з дитинства боялася цієї розповіді, а тепер... Тепер їй може допомогти тільки велике диво, якому раптом буде діло до жінки, яка не вгледіла хлопця з довгим чорним волоссям.

Сьогодні був третій день з того моменту, як вона пішла з дому. І Лилекей вирішила, що знову залізе на сусідню сопку, з якої добре видно не тільки селище, а й пагорб, на якому вони завжди ховали своїх людей. Нехай вона й дещо посприяла смерті Теюттіна з Роптином, але треба хоч здалеку подивитися на похорон – так годиться.

Вона покурила вдосталь, бо на вершині хтось раптом зміг би побачити дим, і вирушила до свого оглядового майданчика. Пересвідчившись, що ніхто не зайняв її місце, Лилекей залягла в невеличкій западині й зняла приціл із гвинтівки. Спочатку розшукала свій будинок – із труби йшов дим – що ж, добре, хоч із мамою все гаразд. Що вона зараз робить? Ріже юколу на обід чи смажить коржики на нерп'ячій жири? Мама вже давно майже не ходить, але по хаті пересувається, при звичаїлася.

Лилекей сумно видихнула й посунула приціл трохи вліво, знайшла вагончик родичів Роптіна – там теж тихо. Але біля яранги Теюттіна було людно – схоже, вона все правильно розрахувала й саме зараз його готують до поховання. Мабуть, його якраз вбирають у найкращу кухлянку, збирають у мішок усе необхідне в дорогу. Потім покладуть поруч найкрасивіший спис

і почнуть кружляти навколо тіла й ричати, удаючи, ніби вони не люди, а ведмеді – Теюттін поважав старі ритуали і його проводжатимуть як слід.

За кілька годин втомилася навіть мошка, якій важко було втримуватися на вершині, але Лилекей усе лежала і чекала. От нарешті маленькі плямки почали виходити з яранги. Винесли тіло, вклали його на возик і потягли вздовж води наліво – там їм буде простіше піднятися до традиційного місця поховання – невеличкої сопки, схожої на тюленя, який нахилився до води.

Церемонія зникла з очей і з'явилася вже на плоскій і широкій вершині сусідньої сопки. Лилекей підібралася, ніби зменшуючи площу тіла, – її не мали тут помітити. Сонце світило в спину, тому відблиску прицілу там не помітять.

Розмістивши тіло, люди почали збирати хмиз для вогнища. Скориставшись паузою, вона ще раз перевірила вагончик родичів Роптина – там і досі жодного руху, жодної людини. Мабуть, малого таки повезли до рідного селища, а не стали ховати тут. Що ж, так правильно, і вона відчула повагу до родичів померлого – добре, коли люди роблять не так, як їм простіше, а так, як треба. Молодці.

Ще за годину навколо останнього багаття Теюттіна почали бавитися – боролися, бігали одне за одним. У такий спосіб люди намагаються підняти собі настрій і хоч якось обігнати смерть, навіть чужу.

Нарешті там вгамувалися, зібралися біля купи хмизу й підпалили її. Так пішов у верхній світ воїн Теюттін, і Лилекей знову відчула повагу до ворога, що став крапкою на її зап'ястку, – боги й духи часом роблять страшні речі, стикаючи людей між собою, неначе діти, які бавляться з фігурками костяних оленів і ведмедів. Але врешті-решт усім випадає дорога у верхній світ, і добре, коли все це відбувається правильно, з повагою.

Восени, у святий день Тентик, люди зберуться й пригадають усіх, хто пішов за останній сезон, і її Омрина теж. Згадають востаннє, щоби відтоді забути назавжди. Ну, принаймні так казала стара віра, але хіба собі заборониш?

Лилекей розмовляла з сином постійно, вона не збиралася слухатися тієї старої віри, яка накоїла їй стільки поганого. Вона вкотре пообіцяла йому, що два останніх учасники того клятого полювання отримають своє, і збиралася вже відповзати задом з вершини, як раптом їй упала в очі дивна хода однієї з фігурок, які залишали вогнище, вирушаючи вниз, до селища. Вона дістала приціл, ще раз придивилася – так, останнім шкутильгав чоловік, що припадав на праву ногу. На дерев'яну ногу.

Юра був з тих, хто на своє старе ім'я майже не озивався. Вона пам'ятала ще з дитинства, що молодшого батькового брата звали Уа-Уа – він, мабуть, багато плакав у дитинстві. Потім молодий дядько надовго зник в експедиції, а повернувся вже Юрою і тільки Юрою. Може, старе ім'я його дратувало, а може, він просто звик до нового.

Дядько оселився в місті й надалі працював помічником у розвідці, поки не повернувся з експедиції без ноги. Довго лікувався, а далі вже нікуди не їздив і сидів у конторі. Дружина його покинула, пішла з дочкою за одним балакучим геологорозвідником, а він лишився. Лилекей пам'ятала, що після того Юра працював на закупівлі хутра, допомагав з перекладом, якщо зі здобиччю прийшов хтось іздалеку, а потім його взяли до військкомату.

Минали роки, він так і шкутильгав своєю дерев'яною ногою, час від часу вони перетиналися в місті, але випадково. Аж поки не настала та зима, коли скажена хуртовина ревіла місяць без перерви. Лилекей тоді полювала сама й ледь не вмерла від голоду, її випадково знайшли геологи, які вперто пробивалися крізь завірюху до берега. Вони взяли її з собою й дотягли-таки до міста.

Після того як її виписали з лікарні, був потрібен час, аби оговтатися, і Лилекей лишилася пожити в Юри. Але хуртовина все не припинялася, робити в бараку було нічого, і так сталося, що одного разу вони прокинулися разом. Таке трапляється – мерзлота пливе влітку, так само того разу попливла і вона.

Мама, дізнавшись про це, була дуже рада – нарешті вдома міг з'явитися чоловік, причому не чужий, але малий Омрин тоді дуже гучно розсміявся. Мабуть, йому здавалося, що старий чоловік з дерев'яною ногою не підходить його хоробрій матері, яка краще за всіх стріляє й нічого у світі не боїться.

Ось так і сталося, що Лилекей з Юрою зустрічалися тільки в місті, кілька разів за сезон, коли вона здавала хутра. Родина знала про це – мама тихенько собі буркотіла, а Омрин і досі вважав, що це зайве, але деяких речей дітям ніколи не зрозуміти.

Юра дуже рідко з'являвся в селищі, і тепер, коли він раптом опинився на похороні, Лилекей дуже здивувалася. Повернувшись до намету, поївши й удосталь накурившись, вона зібралася було вийти на дорогу й почекати Юру там, але потім зрозуміла, що це зайве, її обов'язково побачить хтось інший, а за нинішнього стану речей це небезпечно.

Тому вона вирішила лягти спати, а зранку вже йти до міста й спробувати знайти Юру десь біля його барака. Закутавшись у кухлянку, вона не вперше подумала про те, що краще б усе це сталося взимку – у темряві вона б швидко розв'язала всі питання й зникла б на тому березі...

Прокинувшись, вона довго міркувала з люлькою, а потім попрямувала до місця, де було закопано половину їхнього золотого піску. Візьме з собою, попросить Юру поміняти його на гроші та віддати мамі – це буде простіше й надійніше, якщо щось піде не так. Вона знайшла банку, висипала її вміст у мішок і пішла зворотним шляхом, старанно оминаючи місця, у яких її могли б побачити з дороги.

У місті було тихо – коротке літо добігало кінця й усі, хто міг, займалися сезонними справами. У тому провулку, де до неї причепилися бічі, цього разу анікого не було. Натягнувши комір кухлянки на голову, вона повільно йшла вулицею, виглядаючи людей. Мабуть, про її справу тут чули, чужі сюди потрапляли рідко.

На Лилекей ніхто не звертав уваги, і вона спокійно дійшла до дитячого садочка, що межував з лінією старих бараків, в одному з яких і жив Юра. Зайшла на територію, пропустила юрбу діточок, усміхнулася виховательці (серце хрумнуло, але вона втримала усмішку на обличчі) і попростувала далі, мов і не вона.

Спочатку треба було пересвідчитися, що на неї ніхто не чекає – сидючи в глибині порожнього павільйону, вона оглядала двір напроти. На лавці біля єдиних дверей барака сиділо й курило двоє чоловіків. Ну, сидять собі й сидять – нічого незвичного, але час минав, а вони все нікуди не поділися. А це дивно – якби в них була пляшка, це ще можна було б зрозуміти, але вони все сиділи й сиділи. І ті, хто виходив або заходив до барака, з цими двома не віталися. Виходить, чужі.

Лилекей звикла довіряти власним інстинктам, окрім них нічого й не було. Небезпеки від цих двох вона не відчувала, але й ризикувати не хотілося. Тому вони так і сиділи, кожен на своєму місці, тільки вони мали змогу курити, а вона боялася привернути увагу вогником чи димом.

Юра з'явився вже під вечір, коли на вулиці лягли легкі сутінки, а всіх дітей забрали з садочка. Він зайшов у двері, ті двоє не дивилися на нього, а він – на них, але Лилекей усе ще не наважувалася ризикнути. І знов не щастило: вікно Юриної кімнати виходило у двір – воно якраз і містилося на другому поверсі, прямо над лавочкою. Якби воно було з торця чи з вулиці, можна було б залізти, дочекавшись, поки сусіди позасинають, але...

Вона знов чекала, як на полюванні, – так треба, не поспішай, і здобич розслабиться. Не поспішай... Вже й п'яні порозходилися по домівках, і музика скрізь замовкла, а вона все сиділа, навіть не змінивши пози. І тоді двоє нарешті встали й пішли на вулицю. Лилекей все одно чекала й дочекалася: за кілька хвилин за рогом показалася голова – один з них перевіряв, чи не вийшов хтось, побачивши, що вони пішли.

А не вийшов – Лилекей посміхнулася, бо все сталося саме так, як вона й гадала: ці двоє чекали на неї й тепер точно пішли. Вона посиділа ще з годинку і рушила до дверей, тримаючись стіни.

14

На першому поверсі була одна велика зала й спільна кухня, але Юра тут жив давно й мав окрему кімнату на другому поверсі. Більшість людей спали, біля пічки сиділи кілька чоловіків і про щось тихенько розмовляли, брязкаючи склом і залізом. Опустивши голову, Лилекей впевнено піднялася сходами, удаючи, що вона тут живе.

Загалом у бараку мешкало не менше тридцяти людей, і всіх в обличчя не запам'ятаєш, особливо на другому, сімейному поверсі. На щастя, у коридорі їй ніхто не зустрівся, і вже за кілька секунд після того, як зайшла в барак, вона тихенько стукалася у двері Юриної кімнати.

Він відчинив, видихнув чи то від несподіванки, чи то від полегшення й пропустив її досередини, відразу зачинивши двері. Ну, кімната – то занадто

гучно, насправді в нього тут було одне ліжко, маленька шафа з розкладайкою за нею та рукомийник під вікном. Коли вона жила тут після лікарні, розкладайка займала все вільне місце – не було куди навіть ногу встромити.

Вони всілися, Юра уважно подивився в обличчя Лилекей й обійняв її однією рукою.

– Омрина знайшли? – спитала вона про головне, вже знаючи відповідь: ні. Де ж його там знайдеш, та й не шукав, мабуть, ніхто. Юра заперечно хитнув головою й почав пошепки розповідати все, що йому було відомо.

Отже, її шукали, а ті двоє надворі прийшли по її душу. До Юри на роботу приходив якийсь офіцер і розпитував про Лилекей – де її слід шукати, як вона поведеться в цій ситуації та чи не може Юра її знайти або повідомити органам про місцеперебування? Йому настирно рекомендувалося відвідати селище, розпитатися в місцевих і скласти доповідь. Навіть машину дали для цього з двома озброєними міліціантами.

Виходить, Лилекей все правильно тоді на сопці відчула – добре, що не спробувала знайти Юру, спустившись додому. Ще він дізнався, що тих двох руських про всяк випадок тримають у сусідній з військкоматом будівлі – у прикордонників, що один з них – родич якогось начальника, але вже наступного ранку їх відправлять рейсовим літаком на Велику землю, якомога далі від небезпеки.

Оце вже погано! Дуже погано – вона сподівалася, що вони працюватимуть, як і всі, до кінця літа й вона встигне розібратися з обома. Але головне, він їх там бачив – обидва молоді, один маленький, товстий і смішний, а другий високий. Лилекей кілька разів перепитала про прикмети – колір волосся, одяг. Ніби обидва були в зелених штормівках, у маленького темне волосся, у високого світліше, вусів немає, а зачіски звичайні, патлаті.

Юра не питав, навіщо вони їй, він усе розумів: своя кров завжди важливіша за будь-яке золото. Лилекей підхопилася та підійшла до дверей – ранок уже за кілька годин, їй треба терміново вирушати й уже дорогою міркувати, де краще зустрітися з людьми, які не захотіли врятувати одного красивого хлопчика з довгим волоссям. Мабуть, на летовищі – так, на летовищі, там більше простору, у прикордонників завжди є люди, причому озброєні люди.

Вздовж вікна, зачепившись за відчинену квартиру, висіла Юрина форма – гімнастерка й кітель, а на підвіконні лежав кашкет. Так, дядько був значно більший за племінницю, але якщо вона прибере волосся, то здалеку здаватиметься невеличким солдатом чи молодим офіцером. І тоді зможе підібратися ближче. Вона повернулася, зняла кітель, узяла кашкет і поклала до мішка.

Наостанок про всяк випадок наказала Юрі, що робити, якщо їй не пощастить: продати їхнього човна, а гроші віддати мамі. Розповіла, де шукати половину золота й гвинтівку, що вона їх закопала в кам'яній щілині над обривом – тим, що ближче до траси, але дивиться в протилежний бік. Лилекей дочекалася, поки Юра старанно повторить прикмети того місця, і відімкнула двері, не попрощавшись із чоловіком, який мав дерев'яну ногу і, мабуть, сильно любив свою племінницю.

На першому поверсі все ще сиділи біля буржуйки – влітку є час на теревені, але в коридорі було темно, всі вікна зачиняли, аби полярного дня люди мали змогу спати. Тож вона їх бачила, вони її – ні, і Лилекей спокійно вийшла надвір, відразу кинувши око на ту лавочку та на ріг будинку – нікого. Можна йти.

І що далі вона опинялася від барака, то схвилюванішими були її думки – як же їй встигнути на аеродром, до якого було майже двадцять кілометрів і який містився на іншому березі затоки? Взимку за потреби вона могла більш-менш швидко пробігти цю відстань, але взимку все було б значно простіше.

Вона зупинилася на розі – серце гупало, у скронях стукало; може, все ж таки вирушити до прикордонного управління? Спробувати дістати цих людей, коли їх виводитимуть до машини? Вона вже майже вирішила ризикнути, але давній інстинкт сказав, що там на неї чекатимуть і, якщо до Юри прийшло двоє, скільки їх буде там?

І що вона зробить з одним ножем? У Юри зброї не було, він якось влаштувався жити без цього. Мабуть, треба було брати гвинтівку із собою, може, лишити її десь біля міста. Мабуть... Тоді б можна було підстрелити їх з відстані.

Виходить, за всіма навичками треба ловити звіра тоді, коли він на це не чекатиме. Їх довезуть до аеродрому, заведуть усередину й заспокояться, вирішивши, що небезпеки вже нема. Якби їй опинитися в тій залі, де всі чекають на рейс... Вона там була кілька разів, востаннє привозила Альбіні хутра прямо під літак і пам'ятала, що охорони вистачало, але хіба це проблема для секретарки Чижова? Наказала, її завели, й усе.

Альбіна... Ні, Альбіна їй не допоможе в жодному разі – згадати тільки, як та тоді в управлінні повелася. Вона тільки вдає дружню людину, але своїх вони захищають, а місцеві для них чужі попри все. І завжди такими й залишаться.

Та була ще одна сильна людина, яка постійно вештається біля аеропорту й поводить так, ніби в неї є зброя... За попереднім планом Лилекей, вона мала розшукати Аслама й спробувати продати йому частину золота, щоби в мами були паперові гроші – багато грошей, на які можна жити, навіть не виходячи з хати.

Він був начальником купи людей дивної нації – дагестанців, які тримали тут торгівлю чорним золотом і чомусь не опинялися за ґратами. Так давно повелося, що саме люди Аслама купляли пісок у тих, хто боявся везти його сам або взагалі не збирався на материк.

Якось воно так поділилося, що прикордонники через свої кораблі й літаки переправляли на материк рибу, будівельники – ікру, Альбіна – хутра, а дагестанці – золото. Лилекей навіть не збиралася осягати ці дивні правила людей Великої землі, які на словах дотримуються своїх суворих законів, а насправді порушують їх на кожному кроці.

Кажуть, Аслам завжди сидить неподалік летовища, в машині, а його люди ходять проміж тих, хто відлітає, і натякають їм, що краще продати пісок тут, бо все одно знайдуть, і тоді ані грошей, ані волі. Дехто погоджується

– Альбіна розповідала, що всі про це знають, але нічого тим дагестанцям не стається.

Значить, з усього виходило так – треба підібратися до аеропорту, знайти Аслама, віддати йому пісок за зброю чи можливість зайти на територію непоміченою. І краще б Асламу швидко погодитись на її пропозицію, тому що іншого виходу в неї немає.

Лилекей повернула праворуч і прискорилася – благо різкий південний вітер допомагав, штовхаючи у спину. Вийшовши за межі міста, вона побігла, забираючи далі від порту, віддаляючись від мети, але наближаючись до берега, на якому можна буде поцупити човен, їх там у сезон – як зірок на небі. Краще б катер, але хто лишить його з мотором і пальним, коли навколо повно людей, які звикли геть усе вважати своїм?

На легкому човні вона зможе перетнути затоку, а потім уже добігти до аеродрому. Там є машини, які зустрічають пасажирів з теплохода, але їй слід триматися осторонь, наразі це головне.

За кілька хвилин вона вискочила до берега й побігла вздовж нього, виглядаючи човни. Купи чайок уже прокинулися й кружляли над місцями, де різали морську здобич.

Літо – пора, коли треба збирати рибу та ікру. Що чайкам, що людям.

Попереду вона побачила перший із катерів, витягнутих на берег. Він був надто великий, його не зсунути з місця, тому вона навіть не зупинялася, аби перевірити, що там з мотором. Ще один катер, невеличкий, якраз такий, як їй треба, але з нього на ніч зняли двигун.

Тут зазвичай працювали ті, хто не хотів попадатися на очі інспекторам, ніби й поруч з містом, а ніби й далеко від влади, тут стільки всього, що за всім не встигають. За нею ув'язалися кілька собак, ніби відчувши початок полювання, залишки від якого можуть дістатися їм. Лилекей гиркнула на зграю, не збавляючи ходи: «Ша, конаки!», але цим було все одно, як завжди тут кажуть: «Не спи – замерзнеш», – от вони й не збиралися спати.

І тут, уперше з часу Теюттінової сокири, їй пощастило: крізь собачий гавкіт вона почула, як десь попереду працює двигун, прискорилася й вибігла до невеличкого рогу, за яким показався залізний човник із двигуном, що вже стояв у воді, а якийсь хлопчик у величезних гумових чоботах перекидав до нього з берега знаряддя.

З першого погляду стало зрозуміло, що хлопчик щойно завів двигун, отже, й тато десь неподалік, вони готуються вийти в море. І що хлопчик – місцевий, не їхній, цілком можливо, що вона знала його батьків, та й родичами вони теж могли бути, адже корінних лишилося мало для цієї великої пустелі на березі моря.

Лилекей на ходу витягнула ножа, закричала: «Ей!» – і забігла у воду. Хлопчик упустив з рук багра, навіть не спробувавши захиститися, і смикнувся вбік.

– Ергатик! [6 – Завтра! (чукот.)] – прокричала йому Лилекей.

Так – завтра, все завтра, все повернеться, тільки не заважай.

Вона засунула ніж у зуби, підтягнулася за борт й залізла до човна. Хлопчик кудись біг далі берегом – вочевидь, по своїх. Їй усе одно поспішати, але краще б його родичам не втручатися, бо вода вмістить усіх, хто заважатиме їй зробити все як слід. Лилекей увімкнула передачу й газонула на повну – дякую за човен, боже Пегиттене, помагай і надалі.

15

День видався вітряний, і катер стрибав по хвилях, наче маленька нерпа, яка поспішає за своєю зграєю, водночас граючись та пишаючись тим, що може рухатися швидко. Лилекей намагалася тримати курс так, щоб опинитися правіше від вугільних копалень і причалу, але й так, щоб її не винесло у відкрите море.

Маленький двигун ревів щосили, і вона ледь не пропустила звук літака, який підіймався над затокою. Кинула руль і спробувала роздивитися, але низьке сонце било в очі й не дозволило побачити, що це – військовий чи цивільний. За її розрахунками, було ще рано, а регулярні рейси злітають пізніше, але як знати? Лишалось тільки сподіватися. І рухатися.

Скоро вона наблизилася до берега там, де й намагалася – праворуч від рогу. Подолавши зустрічні хвилі, катер устроївся в берег.

Лилекей заглушила двигун, викинула мішок, зістрибнула у воду й ледве впоралася з важким корпусом, який не бажав заповзати на ворожу сушу.

Можна було б і кинути його, але хтозна, як усе піде й куди доведеться їй тікати потім, та катер став би в пригоді – краще якомога швидше опинитися на своєму березі, де вона все знає, де чекає гвинтівка й тундра.

Впершись у корму плечем, Лилекей знову заричала, наче ведмідь, і зсунула-таки катер носом на берег. Вона впала на коліна, трохи віддихалася, після чого підібрала мішок, дістала звідти китель з кашкетом, і за кілька хвилин від берега швидко рухалася маленька фігурка у формі. Штани, щоправда, були свої, як і черевики з камуса, але хто придивлятиметься? Вона сподівалася, що ніхто.

За рогом починалася дорога на Угольний, спочатку шлях вів до військової частини та їхньої злітної смуги, а далі вже розташовувався цивільний аеропорт, куди їй і треба. Ще далі ховався від зайвих очей Гудим, закрите містечко, де вони тримали свою найбільшу зброю. Вона кілька разів тут бувала, але полювати навколо військових частин строго заборонялося, якраз цього закону вони дотримувалися суворо, та й не любила вона цей берег – тут і здобичі менше, і далеко від дому.

Лилекей взяла трохи далі від дороги, щоб та лишалася ліворуч, і бігла з усіх наявних сил у бік аеродрому, притримуючи кашкет, який весь час сповзав з нашивку зібраного волосся і, здавалося, був обурений заміною голови, все намагаючись зірватися й полетіти туди, де йому належало бути за власним розкладом і розсудом.

Зліва час від часу було чути машини, що рухалися до затоки чи навпаки. Вона не звертала на них уваги, все бігла й бігла, наче повернулася в ті часи, коли азарту й куражу вистачало для того, аби кілька годин наздоганяти пораненого ведмедя. Тепер Лилекей була набагато досвідченішою мисливицею й знала, що інколи звіра слід відпустити, аби взяти іншу здобич, із якою може більше пощастити, а тоді... Тоді вона, бувало, могла й цілу добу бігти, радіючи зі своєї сили, наче те нерпеня, що згадалося нещодавно.

Військовий аеродром уже лишився позаду, час було наближатися до мети, і вона почала поступово уповільнювати кроки й забирати ближче до дороги. Повітря виходило з легенів різким свистом, який спочатку перейшов на повільний рик, а коли показалася широка будівля аеропорту, вже скидався на звук весел, які плескають у воді десь неподалік.

Лилекей витерла рукавом обличчя, поправила на голові кашкета й повільно пішла вздовж дороги, оглядаючись навколо, особливу увагу приділяючи припаркованим машинам. Вона не знала, якою іздить той Аслам, – просто чула від когось, можливо від Альбіни, і запам'ятала, що він під кожен рейс приїжджає в Угольний зі своїми хлопцями.

Зазвичай вони зустрічалися в місті – якщо він був їй потрібен для обміну піску, то вона ввечері йшла до ідальні під готелем, і завжди він сидів там, у кутовій ніші, пив чай і читав газету, на яку при нагоді й висипав пісок, перевіряючи його якість і справжність, аніскільки не побоюючись того, що хтось побачить заборонене й побіжить до міліції, яка містилася за кількасот метрів від готелю...

Вона виглядала двох студентів у штормівках, високого й товстого, але не бачила анікого схожого. Людей взагалі було мало – хтось курих біля входу, кілька чоловіків передавали пляшку по колу й гучно сміялися біля бортової машини, слухаючи пісню, в якій хриплий голос закликав до бані. Лилекей нахилила голову, дивлячись з-під козирка – вона оминула вантажівку і дійшла до рогу аеропорту.

Деякі речі відбуваються самі собою – десь за сотню кроків від неї стояла висока біла машина з відчиненими дверцятами, а на місці водія курих чоловік у темних окулярах і широкій пласкій шапці. Аслам...

Лилекей дістала з мішка люльку, теж закурила, вгамовуючи пальці, потім непомітно, крізь кітель, перевірила, наскільки справно висить на поясі ніж, і спокійно рушила до білої машини. Вже за кілька кроків водій звернув на неї увагу й почав уважно спостерігати за дивним військовослужбовцем, який наближається до нього.

Аслам якось згрупувався й викинув їй назустріч бичка лівою рукою, праву тримаючи за ногою. Це добре – схоже, у нього є зброя. За кілька кроків до машини Лилекей зупинилася, витрусила об долоню залишки тютюну й підняла голову.

– Ліля, – з радісним полетшенням видихнув Аслам. – Вабабай! [7 – 3 аварської – вигук, який за значенням відповідає українському вислову «Та ти що!».] А я думаю – що за доходяга тут?

- Я, - коротко погодилася Лилекей. - Справа е, пісок е.

- Пісок е - давай поговоримо, сідай, - хитнув він головою й зачинив свої дверцята. Вона про всяк випадок обійшла ззаду, аби пересвідчитися, що там нікого немає, і сіла поруч з Асламом, лишивши свої дверцята відчиненими.

- Як справи твої? - спитала вона, поклала кашкет біля переднього скла, вмостила зручніше й розтулила мішок.

- За трасою цинкую. - Аслам дістав цигарку й закурив, дивлячись перед собою, на стіну аеропорту. Вона витягла важкий пакунок й обережно розгорнула його.

- Ай саул![8 - Прекрасно! (авар.)] - зрадів Аслам і дістав з-під сидіння якусь миску з маленькою пляшечкою. Подивився навколо, потім стиснув зубами цигарку в куті рота, взяв щіпку піску, поклав до миски й накропив на неї крапельку з пляшечки.

- Рейс іще не полетів? - спитала вона про головне, удаючи при цьому, що просто підтримує бесіду.

- Жду, - відповів він, поставив миску на коліна й зазирнув до пакунка. - Дай. Лилекей відпустила половину життєвого набутку, Аслам зважив у руці, трохи подумав і повернув на місце. Він збив попіл, глянув у миску й сказав:

- Кіло точно е... Все зразу продаси?

Лилекей кивнула, удаючи, що нічого дивного немає ані в кітелі, ані в кашкеті, ані в незвичному місці зустрічі, ані у вазі пакунка.

- Так, усе. Гроші потрібні.

- У мене немає на все. Давай краще увечері в місті?

Вона шморгнула носом, розмірковуючи, наскільки небезпечною буде зустріч у місті, але потім вирішила, що це менш важливо:

- Давай... Це тепер твоє, просто твоє вже, але потрібно мені туди, - вона мотнула головою в напрямку аеропорту, - попасти.

- Зараз?

- Зараз, да.

- Ну так іди, - здивувався Аслам і засміявся.

- Ні, ти проведи... туди, всередину, через інші двері.

- Через які?

- Не через ці, інші, я знаю - ти знаєш.

Аслам уважно подивився на неї, потім дістав якийсь плаский приціл, ще раз глянув у миску, поставив її за сидіння й забарабанив пальцями по керму.

– Добре, – нарешті сказав він, – посидь тут, піду спитаю, як там моя людина.

І вийшов з машини.

Лилекей дістала миску з-за сидіння і зсипала пісок до пакунка, який акуратно зав'язала й поклала до мішка. Щільно зав'язала й той, потім дістала ніж і засунула його в рукав. Отже, вона зараз вдягне кашкет і потрапить до зали, де пасажери чекають на літак, знайде цих двох, почекає, коли щось станеться – хтось щось зронить чи відчиняться двері, щоб вони відволіклися, і тоді діятиме.

Одного вона візьме точно, але треба двох. Їй треба двох, і тоді вже питання буде вирішено й один хороший хлопчик усміхнеться дорогою до іншого світу, де йому буде тепло, а довге волосся завжди буде чистим. Він щиро всміхатиметься, гучно сміятиметься, знайде там собі хорошу дівчину, і нехай вони накохають багато діточок, яким не слід народжуватись у цьому, нижчому світі. А вона взимку вирушить у далеку дорогу і спробує ще пожити тут, але для себе. Хоча б спробує.

Ех, якби ж то два ножі, тоді можна було б не наближатися впритул, а метнути їх один за одним, із семи-восьми кроків вона влучить точно. Ну чому вона не взяла в Юри ще ножа? Не подумала, не подумала, не подумала!

Хоча... Аслам тримав праву руку вниз, отже, десь тут має бути зброя. Лилекей нахилилася й почала обшукувати обидва сидіння – вона знайшла стару козячу шкарпетку з монетами, потім маленький розкладний ніж, яким важко буде вбити когось більшого за євражку. Мабуть, зброя була в нього у правій кишені куртки.

«Ех...» – вона розчаровано випросталася й побачила перед лобовим склом міліціонера, який цілився в неї з пістолета, і завмерла. Ліворуч іще один, що справа – невідомо. Аслама – немає. Отже, він вирішив зробити по-своєму...

Мама розповідала, що здавна, якщо на селище нападали чужі й справа йшла до поразки, слід було спочатку вбити всіх своїх дітей, а потім уже себе. Вона вже це згадувала, і кожного разу в серці кололо – свою дитину вона вже вбила. Відпустивши, не прослідкувавши, не відвівши. Не врятувавши.

Тож час уже зайнятися собою. Чи все ж спробувати й не здаватися так просто, як це робили покоління жінок, що жили на березі суворого моря і просто намагалися зробити щось хороше для дітей?

– Руки перед собою, вийти з машини! – закричав міліціонер і подав тому, що зліва, знак наближатися. Що ж, якщо вони наблизяться один до одного, тоді є шанс. Лилекей схвально й обережно хитнула головою і повільно вилізла з машини, кинувши погляд праворуч. Там був ще один, з автоматом, стояв одним коліном на землі, кроків за двадцять. Погано, оце – погано.

– На землю, сука, на землю! – знову закричав той, що з пістолетом, вона повернулася до нього й потягнула з рукава ніж, але раптом щось вдарило її

у спину. Та так сильно, що її підкинуло в повітря і перевернуло, ніж полетів кудись убік. Вона впала, вдарившись обличчям об землю. За мить її перевернули й наставили ствол. Мати одного хорошого хлопчика натужно видихнула й заплющила очі.

16

Вона не опритомніла, вона просто не хотіла їх бачити й розмовляти з ними. Вона мовчала, коли її обшукували, мовчала на допитах у лікарні, мовчала на допитах після лікарні, коли державний адвокат (свого часу вона продала йому кілька шкур наліво) намагався пояснити їй речі, які здавалися йому важливими. Вона мовчала. Вона мовчала довго.

Частина друга

1

Заступниця начальника колонії, підполковник внутрішньої служби Ніна Іванівна Чудова на прізвисько Куклачова вперше прокинулася о четвертій. Вигнала з хати молодого дубака Іштикова, бо любила спати сама, і ще урвала у ночі найсолодші хвилини.

О пів на п'яту вона прокинулася вдруге й остаточно, за давністю років будильник був їй вже не потрібен, Штірліц би заздирив.

Поставила чайник, а вийшовши з туалету, заварила собі велику кружку розчинної кави й закурила одразу дві цигарки – нещодавно перейшла на легкий «Parlament», а він їй не вставляв як слід. Докурила, дивлячись у вузьке вікно, і почала збиратися на роботу.

Залишки вчорашнього муляли око, але прибирати не було сенсу – все одно сьогодні Новий рік, отже, спочатку вони святкуватимуть у штабі, а потім... Потім буде потім, і навряд вночі її турбуватимуть порожні пляшки чи повні попільниці – до них додадуться нові, першого числа відразу все й прибере. Або ще краще – дати пару рублів бабі Ані, нехай сусідка тут все й зачистить.

Друга кружка набиралася аромату, п'ята цигарка чекала у блюдці, а Куклачова нарешті приступила до ритуалу, який останнім часом люто ненавиділа – всілася за макіяж. Спочатку вона думала, що гучне прізвисько[9 – Ідеться про російського артиста цирку, засновника і худ. керівника Театру кішок у Москві Ю. Куклачова.] прилипло, бо вона фактично була дресирувальницею диких кішок, але ближче до п'ятдесяти стало остаточно зрозуміло – схожа, зараза: ніс ніби все більше і більше, а обличчя все круглішає і круглішає.

Так, дивись, у шістдесят будеш схожою на Олега Попова. Гаразд, на шістдесят у неї свої плани, та ще й треба дожити до них – вирішила Ніна

Іванівна і почала наводити марафет. Очі, які були колись великими й радісними, ховалися в глибоких провалах над щоками, але вона зробить червоні тіні, додасть рум'ян і сяятиме – сьогодні ж свято!

Але самотивування не спрацьовувало й здавалося штучним знущенням – щось не давало спокою, хоча, з огляду на нічні події, все мало бути навпаки. Куклачова сумно підвелася, поклала до кишені кітеля пару пачок цигарок, надибала у шафі свіжу сорочку й за кілька хвилин була на вулиці.

Холодно, зараза, забула подивитися на термометр, але мінус п'ятнадцять є точно, може, й більше. Селище теж уже прокинулося – дві зони плюс колонія-поселення, у кожному вікні по дубаку, у кожній хвортці по дулу, всі збираються на зміну, аби о пів на шосту бути на місці. Зішулившись у своєму форменому кожусі, вона хутко бігла на роботу, намагаючись зрозуміти: що ж їй сьогодні так муляє зранку?

Похмілля? Ні, вчора недобрала, якраз вчасно зупинилася з червоним, таке рідко, але буває. Сержантик Іштиков? Взагалі не варіант. Щось на роботі сталося, забулося за п'янкою, а тепер гризе зсередини? Ну так розберися в собі, на те ти й заступниця з виховної роботи!

Тож що це могло бути? Сьогодні Новий рік і всіх доведеться допустити на помівку, навіть дванадцятий загін, який остаточно заповів грудневий план, за що мав працювати досі, не лягаючи з учора, – відшивати форму для залізничників до останнього куранта. Якраз вона ввечері повідомила їм цю прикру новину, прийшовши до другого швацького цеху. Ну, понили, ну, заплакав хтось. Ні, не це.

У помівці перед святами є свої ризики – хтось когось обов'язково поріже, не в душовій, так у прожарочній камері. Скільки таких випадків було за всі роки, ніби у зечок свій генеральний план на рік і вони теж намагаються встигнути виконати його до промови президента. Тут або на всіх не вистачить гарячої води й буде кіпіш до неба, або води вистачить, та станеться щось інше. Однак кіпіш на Новий рік буде що так, що так.

Ще вчора довелося двох молодих поставити на вітер у самих футболках і шкарпетках, але вони самі були винні – вирішили підкласти активістці ножиці під подушку й стукнути, але спалилися. Кажу ж – самі винні, особливо та, гонорова, що кричала їй прокльони. А сама? А сама перешила собі костюма та ще й косинку зав'язала не так, як треба!

Стоп! Куклачова так різко зупинилася, що хтось позаду хрипло виматюкався й оминув її, боляче зачепивши плечем.

– Альооо! – з готовністю визвірится просто тут і зірватися на будь-кому почала Ніна Іванівна, але чоловік, який їй випередив, хутко повернув уліво, а їй треба було прямо. Гаразд, падло в ондатровій шапці, ще попадешся – високий, сутулий, чорне пальто – не забути.

Вона рушила далі, намагаючись повернутися до думки, яка мала навести її на щось важливе. А, точно, косинка! Вчора вона розкладала пасьянс-косинку, а заступник з безпеки й оперативки спустив їй донос на Сатарову, яку сьогодні слід випускати, а вона його не прочитала, відклала на потім і забула! А якщо там щось важливе, а їй випустять? Усіх, хто мав вийти в

грудні, притримували до останнього, для порядку. Двох з активу відкрили ще першого числа, а решта хай посидить – завжди так було й не нам міняти давні правила.

Отже, по-перше, треба загальмувати оформлення звільнення, прочитати донос, затребувати справу. Якщо відчує, що щось є, тоді закривати на ізолятор, провину потім підберемо – щось заборонене в речах. Воно, скоріш за все, дурниця з тим доносом, але Сатарова їй ніколи не подобалася: вона не могла її розкусити – і не актив, і не отрицаловка, ходить десь собі попід стінкою, нахиливши голову, а ти міркуй, що в тій голові коїться, бо на тобі ж відповідальність!

Як завжди, донос надійшов з новоприбулими – щойно приходив етап, ув'язнених спочатку закривали на допити, де кололи на явку з повинною, навіть норма була – на десятеро прибулих закрити дві нові справи. На практиці це означало, що колються наркоманки – здають бариг, які, своєю чергою, здали їх, ставши причиною засудження. Із задоволенням здають, аж бігом!

З крайнім етапом прийшла якась зечка, яка знає Сатарову – мабуть, рецидив – і хоче повідомити адміністрації щось важливе. Ну, щоб себе зарекомендувати як актив, зона ж червона, ось і вистрибує на випередження. От що не давало їй спокою – Куклачова прискорилася з полегшенням, ніби хтось із лепіл їй витягнув скабку, яка цілий день стирчала в подушці пальця й заважала жити.

2

Зона ще досипала останні хвилини – лиш подекуди сяяли вікна, до шлюзу під'їхала вантажівка, і вертухаї лаштувалися перевіряти її під світлом прожектора. Пройшовши повз них і навіть не відповівши на статутні вітання, Ніна Іванівна дійшла до другого КПП, через який на зону проходили працівники.

Біля сталевих дверей, як завжди о такій порі, стирчав черговий помічник начальника колонії, сьогодні це був Куций. Старий служака знав, як і що слід робити, і відразу повів Куклачову на обхід – ані хазяїн, ані заступник з безпеки та оперативки так рано на зоні не з'являються, тож треба доповісти третій за статутом особі, як минула ніч.

– У нас все тихо, у сьомому загоні бура кипіла, вгомонили, – почав Куций, прилаштувавшись біля її правого плеча.

– Сильно кипіла? – уточнила Куклачова, прямуючи до жилої зони, відокремленої від решти блоків ще одним КПП.

– Нічого особливого, – відповів помічник, але після крихітної паузи, тож Ніна Іванівна зробила собі другу й не останню за сьогодні зарубку на пам'яті – треба дізнатися, що там уночі сталося в сьомому.

Вони підійшли до столової з чорного ходу й зайшли досередини. Серед пари носилися зечки й гучно лаялися – наближався сніданок, а тут завжди кіпіш:

то вода для чаю не встигне закипіти, то щури манку поїдять. Упіймавши першу-ліпшу жінку, Куклачова спитала, що сталося.

Зечка стала струнко й доповіла, що зранку не запустився один із двохсотп'ятдесятилітрових чанів під окріп, тому обід можуть не встигнути, але зі сніданком усе буде добре. Ніна Іванівна автоматично відмітила зелену мітку в тієї на ватнику й зробила ще одну зарубку – не слід допускати до кухні схильних до самогубства. Ще отруїть тут усіх, треба дати завідувачці столової по рогах.

– Скажеш Дороніній, що я тебе наказала перевести на промзону, вільна, – відпустила вона жінку й виразно подивилася на Куцого, намагаючись з'ясувати, чи помітив він мітку та зрозумів причину небезпеки. Схоже, не помітив. Ех, а це ж один з найкращих офіцерів – усе деградує, усе рушиться.

Вони пішли по кухні, перевіряючи меню й готовність до сніданку, а вона все собі думала: раніше охорона була – чисті звірі, завжди наготові. «Крок убік – втеча, стрибок на місці – провокація» – з такими не пожартуєш, старі вовки, що зналися на порядку. Лише Маслов був з тих часів, і то...

А тепер самі алконавти з мертвими очима, підсікають у душовій за сцикухами-наркоманками, у яких жодної пристойної статті – та дитину народила й у віконце кинула, ця батька зарізала. А раніше й люди сиділи цікаві: коли вона юною дівчиною прийшла сюди після навчання, на зоні можна було зустріти дружину міністра зовнішньої торгівлі СРСР – серйозна дама, між іншим. Або крадійок старої школи, які ще Крупській на вокзалі ридикюль різали. Ні, все деградує, все валиться, і кінця-краю тому не передбачається.

Висваривши для порядку завідувачку Дороніну та перевіривши насамкінець кашу й соєвий сир до супу, вони пішли до виходу. Рація на портупеї чергового щось прошипіла, Куций нахилився й буркнув у відповідь: «Давай», і за кілька секунд заревіла сирена – ось уже й шоста, підйом.

Далі вони пішли по жилих бараках, де доглядачі підіймали заспаний контингент. Усього будівель було три, але для ранкового огляду вистачить й однієї, найближчої.

– Що вчора з борзими, коли зняв їх? – спитала вона, заходячи до першого гуртожитку.

– Перед відбоем, як наказували.

– І як вони?

– Ну, та, що на васері стояла, у лікарні.

– Примерзла?

– Та нічого особливого, простудифіліс, – реготнув Куций і відразу осікся, бо зрозумів, що дозволив собі зайвого.

- Койки правимо, перевірка, - закричав він, склавши руки рупором, але Куклачова все собі вже занотувала.

- А та, що Белугіній ножиці підклала?

- Ой, та Карбишева давала. Волала: суки, я замерзну, вам не жити.

- Бач яка бойова!

- Ну, з нею жорсткіше: спочатку на СУУ[10 - Камера із суворими умовами утримання.] думав закрити, але потім вона сказала, що в мене шляпа відвалиться, так що на ШІЗО[11 - Штрафний ізолятор.], до особливого.

Ніна Іванівна кивнула головою, погоджуючись. Вони пройшли коридором до кінця будівлі, де вже вертухаї та днювальні шикували колону в сірих ватниках. Старший рипнувся було доповідати про педикульоз через відсутність мила, але Куклачова жестом руки його перервала. Відіслала, перевірила стан рукомийників і вийшла на вулицю.

Пройшовши через черговий КПП, вони увійшли до промислової зони. Спочатку перевірили готовність швацьких цехів - дванадцятий загін сяяв червоними очима, але сидів і шив, намагаючись хоч трохи наздогнати місячний план. Потім зайшли до в'язального та макаронного, наостанок відвідали лісопильню та художню майстерню з розпису дерев'яних ложок, тарілок і матрьошок - скрізь був більш-менш порядок.

Якби літо, довелось б ще городи перевіряти, а так є хоч один плюс у цій клятій безкінечній зимі. Ну, якщо не рахувати Нового року. Сирена коротко ревнула - ось уже й сьома, сніданок закінчився, починався розвід на роботу.

- Так, - пригадала вона, - всіх, хто сьогодні на звільнення, поки притримати, посади їх у предварилровку.

Кінець ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию (https://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=65957321&lfm=362673004) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.

notes

Примечания

1

Гаразд (чукот.). – Тут і далі прим. ред.

2

Розказуй (чукот.).

3

Привіт (чукот.).

4

Підсніжники (жарг.) – трупи, які знаходять, коли сходить сніг.

5

Сабра і Шатіла – табори палестинських біженців, де 16 і 17 вересня 1982 р. ліванські християни-фалангісти провели військову операцію з пошуку палестинських бойовиків, знищивши, за різними оцінками, від 700 до 3500 мирних мешканців.

6

Завтра! (чукот.)

7

З аварської – вигук, який за значенням відповідає українському вислову «Та ти що!».

8

Прекрасно! (авар.)

9

Ідеться про російського артиста цирку, засновника і худ. керівника Театру кішок у Москві Ю. Куклачова.

10

Камера із суворими умовами утримання.

11

Штрафний ізолятор.